

SVAMPE

21
1990

SVAMPE er et medlemsblad for foreningen til Svampekundskabens Fremme, hvis formål er at udbrede kendskabet til svampe, såvel videnskabeligt som praktisk med hensyn til deres anvendelse som fødemiddel. Foreningen afholder ekskursioner, arrangerer svampeudstillinger og sørger for afholdelse af foredrag og kurser om svampe.

Indmeldelse sker ved at indsende 90 kr. med tydeligt navn og adresse til:

Foreningen til Svampekundskabens Fremme

Postboks 121

2750 Ballerup

Giro no. 9 02 02 25

SVAMPE udkommer to gange årligt, næste gang i august. Manuskriptet skal være redaktionen i hænde senest den 1. maj.

SVAMPE is issued twice a year. Subscription can be obtained by sending Dkr. 90 to:

Foreningen til Svampekundskabens Fremme

P. O. Box 121,

DK-2750 Ballerup

Clear indication of name and address.

REDAKTION

Jørgen Albertsen

Langemarksvej 32, 2860 Søborg

Jens H. Petersen

Europa Plads 8, 1. sal, 8000 Århus C

Preben Graae Sørensen

Rønnøbærvej 40, 2840 Holte

Jan Vesterholt

Hærvejen 62, 7183 Randbøl

Vårmusseron – med forsigtighed?

Hans Folkmar

Jernbanegade 4, 5000 Odense

Poul Printz

Frugtparken 1, 2820 Gentofte

Som bekendt er efteråret svampenes tid, men ordet forårssvampe har nu en ganske særlig forjættende klang for svampefolket, som har måttet tære på fryserens indhold i de lange vintermåneder. I april-maj er det morklernes tid, og selv om der er langt mellem disse svamperigetets aristokrater, så er de nok værd at gøre en ekstra indsats for. Men andet end en mundsmag i ny og næ kan det jo ikke blive til her hjemme. Så er den næste vårbebuder fra svamperiget langt lettere at få i tale. Fra maj og til hen mod slutningen af juni skal der ikke større held til at finde en god kurv Vårmusseroner i en åben skov eller på en parkplæne, og de er ikke den værste måde at indlede svampesæsonen på.

Om Vårmusseroner står der i svampebøgerne, at det er en letkendelig og lækker spisesvamp. De fleste bøger – men f.eks. ikke "Illustreret Svampeflora" og "Ferdinandsen & Winge" – nævner, at den af ukyndige kan forveksles med Giftig Trævlhat, der også er fremme sidst på foråret og i forsommeren. Jeg har hidtil anset denne forvekslingsmulighed for ret hypotetisk. De to arter er dog så forskellige, og de få forårsarter må man da kunne kende, men et forgiftningstilfælde sidste forår har belært mig om noget andet. En bekendt fra Vestsjælland, som ellers er kendt for sin svampeviden, kom ud for en meget ubehagelig oplevelse. Han fortæller selv.

"En dag først i juli kom en bekendt til mig med nogle svampe, som var unge og pæne, lamellerne hvide og frie, som Ridderhatte – ja, det måtte være Vårmusseroner.

Det var lidt sent for den, og jeg savnede også den karakteristiske lugt, men hvad skulle det ellers være? Der er jo ikke mange svampe på den årstid. Jeg sagde god for svampene, men han mente, at jeg skulle prøve dem først, altså spise dem. Som sagt så gjort. Jeg fik svampene til middag (mandag kl. 12). De smagte dejligt, men der gik kun en halv time, så skulle jeg på toiletet. Efter 5 til 10 minutter igen. Munden begyndte at løbe i vand, og jeg begyndte at svede. Så igen på toiletet. Min kone spurgte "Er du syg? du må hellere gå ind og lægge dig – det må være de svampe".

Så begyndte jeg at kaste op, på toiletet igen. Sveden haglede af mig. Nu også den kolde sved, der sprang frem på min pande. Min kone ringede efter lægen, der ankom kort tid efter. Han tog min puls, hvorefter han straks ringede efter en ambulance – dog uden udrykning. Lægen mente, at en blodprop var under opsejling. Han troede ikke, at det var svampeforgiftning, idet jeg jo har forstand på de ting.

På Holbæk Sygehus kl. 14, hvor man var klar til at modtage mig. Jeg fortalte igen om svampe, hvorefter de straks gik i gang med en udpumpning. Hele tre gange skulle jeg have den forbandede slange ned i halsen.

Til sidst fik jeg et brækmiddel, men nu var min puls blevet meget svag, hvorfor jeg blev flyttet til intensivafdelingen. Hjertekardiogram, kanyler, drop, det var en værre redelighed.

Fra sygehuset var der ringet til giftcentralen på Bispebjerg Hospital. Lidt efter fik jeg atropin ind i årerne som modgift mod muscarin. Med jævne mellemrum fik jeg taget puls, blodtryk m.m. Jeg følte mig ikke særlig syg nu. Jeg havde ikke feber.

Onsdag middag spurgte jeg lægen, hvor længe jeg skulle være der, for jeg fejlede faktisk ikke noget, mente jeg. Han oplyste, at man ikke var helt tilfreds med min puls. Vi talte frem og tilbage om det. Så kl. 14 fik jeg lov at komme hjem.

Så snart jeg kom hjem, fandt jeg svampebøgerne frem. Først "Illustreret Svampeflora": Under Giftig Trævlhat stod der sjældent, dødelig giftig, men der stod ikke noget om den under Vårmusseron. Så den tyske Michael & Hennig: Giftig Trævlhat kan forveksles med Vårmusseron, og hele forgiftningsforløbet blev opremsat.

Derefter ringede jeg til min bekendt, som var kommet med svampene. Vi aftalte, at vi skulle tage ud til findestedet og se nærmere på de famøse svampe. Der stod en del gamle eksemplarer, og jeg kunne straks se, at det ikke var Vårmusseron. De stod heller ikke i ring.

Ja, det var en alvorlig advarsel for mig – og forhåbentlig kan den være til lære for andre".

Det er muscarin, der er det giftige stof i Giftig Trævlhat, og ovenstående beretning beskriver det klassiske forgiftningsforløb. Muscarin kan udgøre op til 0,8% af svampens tørstof – men oftest dog betydeligt mindre – og da man anser 175-200 mg for dødelig dosis for et voksent menneske, skal der ikke mange svampe til, før man er i farezonen. Gennem årene er der da også forekommet adskillige tilfælde af forgiftning med dødelig udgang i vore sydlige nabolande, men i dag reddes næsten alle forgiftede, der kommer under lægebehandling, da atropin er en virksom modgift. En række andre trævlhatte og de små hvide tragthatte indeholder også farlige mængder muscarin. Derimod har nyere undersøgelser vist, at der ikke er nævneværdige mængder muscarin i Rød Fluesvamp. Det er andre stoffer, der er ansvarlige for dens giftighed. Dermed bliver dens latinske artsnavn "muscaria" noget misvisende.

Rundt i Europa ser man hvert år adskillige forgiftningstilfælde, som skyldes forveksling af Vårmusseron med Giftig Trævlhat. De to arter er i virkeligheden meget forskellige, og det er tilsyneladende kun, fordi så mange svampesamlere ikke ved besked med Giftig Trævlhats optræden som forårs-svamp, at de kedelige fejltagelser sker. Denne uvidenhed kan man så igen undre sig over, da så at sige enhver nyere svampebog behandler emnet. Her følger en beskrivelse af de to arter med fremhævelse af de væsentligste forskelle.

Vårmusseron

(*Calocybe gambosa*)

Hat: 5-12 cm bred – undertiden op til 20 cm – længe **konvekse hvælvet**, til sidst **uregelmæssigt svejft**. Rand indrullet fra begyndelsen. Hathud aftrækkelig i flager, tør, mat, **ikke radiært fibret, fint ruskindsagtigt filtet**. **Farven kan variere efter varietet og voksested**. **Lyst flødefarvet til lædergullig ses hyppigst, men undertiden lyst abrikosfarvet til orangegul**. **Lameller:** meget tætte, afrundede mod stokken og ofte med nedløbende tand, **først hvidlige, senere flødefarvede**. **Sporepulver hvidt**.

Stok: robust, cylindrisk, 1,5-2,5 cm tyk – undertiden op til 4 cm – og 3-6 cm høj. I højt græs ofte op til 8-10 cm høj. Fast, længdefibret, hvid, melet-pudret under hatten, ofte svagt okkerpletlet omkring stokbasis.

Kød: fast, hvidt med **meget kraftig mellugt og melsmag**, ofte i rå tilstand med en ubehagelig eftersmag. **Forekomst:** fra slutningen af april til juni-juli i **store hekseringe** eller i uregelmæssige buer eller rækker på plæner, i parker, under hække og i krat, i åben løvskov og undertiden endda i tæt skov.

Vårmusseronen er vidt udbredt i Danmark og kan ofte samles i store mængder. Den regnes overalt i den svampespisende verden for en første klasses spisesvamp, men dette ry er nok noget præget af, at den kommer på en tid af året, hvor der er få andre arter til at tage konkurrencen op. Vårmusseronen har en udefinerbar "fed" smag, og man bliver hurtigt træt af den. I England kaldes den *Sct. Georgs svamp*, fordi den kommer omkring den 23. april, som er den engelske nationalhelgen *Sct. Georgs* helgendag. I Frankrig regnes den til de bedste spisesvampe og forhandles på torvet, men både i engelsk og fransk litteratur omtales det, at en del mennesker ikke kan lide den specielle smag. Det hævdes imidlertid, at man kan bøde herpå ved afkogning.

Giftig Trævlhat

(*Inocybe erubescens* Syn. *I. patouillardii*)

Hat: 3-7 cm bred – sjældent op til 10 cm fuldt udbredt – **først spids klokkeformet**, derpå noget udbredt og for langt de fleste eksemplars vedkommende **med en bred pukkel**, ofte uregelmæssig og spaltet-ridset i hatranden. Hatbeklædning tør, tydeligt **radiært fibret med trådet struktur** og opsplitninger, så hatkødet skinner frem. Først hvid, senere træhvid med et gråligt skær. Ved berøring og med alderen **rødt anløbende i pletter**, til sidst mørk rustrød. Ret tyndkødet undtagen under puklen.

Lameller: temmelig tætte, afrundede mod stokken til næsten frie, først lyst gråhvide, senere grågule med oliven anstrøg, **ofte rustfarvet plettede**. **Sporepulver okker-rødbrun** – mere rødtligt end hos de fleste trævlhatte.

Stok: robust for en Trævlhat, 1-1,5 cm tyk – undertiden op til 2 cm – og 4-7 cm høj, hvid, kornet-pudret fra stokspidsen og 1-1,5 cm ned, cylindrisk med noget knoldet udvidet stokbasis, længdestribet. **Rødtligt plettet med alderen og ved berøring**.

Kød: hvidt, fast, med mild smag og en syrlig, ikke ubehagelig lugt – men **ikke mellugt**.

Forekomst: i småflokke i skove og parker, ofte på nøgen jord eller i lav græsbevoksning under store løvtræer, foretrækker kalkholdig jordbund. Sjældent før slutningen af maj og indtil juli.

Giftig Trævlhat er ikke hyppig i Danmark, men kan enkelte år være ret almindelig. Et år fandtes den rigeligt adskillige steder i Sorgenfri Slotspark nord for København, men siden er den ikke set her.

Den indeholder betydelige mængder muscarin og er den Trævlhat, der indeholder forholdsvis mest. Da den yderligere er ret stor, kan en enkelt eller nogle få svampe indeholde farlige mængder af giften.

Vårmusseron (*Calocybe gambosa*). Sjælland: Utterslev Mose, 23.V.1982. Foto S. A. Elborne.

Giftig Trævlhat (*Inocybe erubescens*). Sjælland, København: Frederiksberg Have, 26.VI.1985. Foto J. Vesterholt.

Forgiftningssymptomerne er de sædvanlige ved muscarinforgiftning: Synsforstyrrelser, opkastning, diarrhoe, svedeture etc. Atropin er en virksom modgift.

Som det fremgår af ovenstående beskrivelser afviger Trævlhatten i udvokset tilstand tydeligt ved sit rustroede sporestøv og den rødlige anløben. Men desuden er de to svampes habitus vidt forskellig.

Helt unge, endnu lukkede Trævlhatte kan nemt kendes fra Vårmusseroner på den trådede hatbeklædning og mangelen på mellugt. Desuden vil de ret hurtigt rødplettes ved berøring. Forskellene er så markante, at man næppe vil kunne tage fejl, når man er opmærksom på Trævlhattens eksistens.

Lad os imidlertid referere endnu et begivenhedsforløb med Vårmusseroner i hovedrollen.

”En fredssommelig lørdag aften foran fjernsynet hende 9 følte jeg mig varm og kløende fra bæltstedet og nedefter. Eftersyn på stedet viste en masse røde knopper, og efter afklædning i badeværelset svulmede de hurtigt op til små vandfyldte blærer. Da samtidigt tungen begyndte at blive tyk, blev der alarmeret en ambulance. Selvom den kom ekspres, var jeg i løbet af 15-20 minutter bevidstløs og registrerede ikke noget, før de begyndte at stikke og skære i mig på operationsbordet. Drop i halsen, dræn i blæren, slange i maven registrerede jeg, men ikke hvad de i øvrigt foretog sig i de ca. halvanden time. Egentlig var jeg noget irriteret, fordi jeg ikke kunne få lov til at sove videre. Allerede på bordet blev jeg eksamineret om, hvad jeg havde spist. Det var en nyret med svampe – vårmusseroner – og selv om jeg kunne fortælle dem, hvad den hedder på latin, var de overbevist om, at jeg var et stakkels fjols, der havde plukket giftige svampe. De kunne ganske vist ikke forklare, hvorfor min kone, der havde spist de samme svampe, ikke fejlede noget. Sent ud på natten kom jeg til bevidsthed igen på en intensivafdeling, udrustet med slanger og ledninger som en hel telefoncentral. En af lægerne besøgte mig næste morgen og fortalte, at mit blodtryk havde været nede på 50/40, og at jeg var den, der havde været længst ude, i de 8 år, han havde været på skadestuen. Han lyste af professionel stolthed over, at de havde fået halet mig i land.

Det anafylaktiske chok, jeg havde været ude for, er en allergireaktion, der bevirker, at blodvæsken via en osmotisk reaktion forsvinder ud af de små blodkar og ud i legemet. Hvis man derfor ikke omgående kommer under behandling er sagen særdeles alvorlig. Der vil meget hurtigt opstå hjerneskade på grund

af manglende ilt til hjernen eller definitiv afgang. Vi har talt om, hvad der var sket, hvis vi have været i vort sommerhus på Thurø, eller min kone ikke havde været hjemme. Nå, jeg kunne jo så have været lige glad.

Et særdeles alvorligt tilfælde – man kan ikke kalde det en forgiftning – som heldigvis endte godt, men årsagen til choket henstår uafklaret. Og det er egentlig det ubehageligste. Lægerne mistænker svampene, men det skyldes mest, at svampe nu engang har et dårligt ry. Man har ingen allergitests overfor svampeallergier, så der var ikke noget at efterprøve. Med sand videnskabelig forskertrang tilbød lægerne ganske vist, at jeg kunne spise en portion svampe på hospitalet, så de var klar til med det samme at tage sig af mig, hvis mistanken skulle blive bekræftet. Men tanken om endnu en uge rykket ud af kalenderen var ikke tillokkende, og kan man ikke tænke sig, at chokreaktioner bliver værre ved gentagelse?

I dag er jeg tilbøjelig til at fortryde mit manglende mod, for der står så mange spørgsmål åbne både af personlig og mykologisk art. Der er absolut ikke tvivl om svampens identitet – og det er jo for øvrigt heller ikke en sædvanlig svampeforgiftning, jeg har været ude for – men hvad så? Under kontrol har jeg senere spist almindelige købechampignons uden reaktion. Dem kan man jo ikke undgå at komme ud for, så den sag måtte afklares, men jeg har ikke mod på at gå i gang med at afprøve de øvrige 20-30 arter, som vi plejer at bruge. Derfor har jeg ind til videre med en smule følelse af fejhed droppet svampeseriet. Vårmusseroner har vi i græsplænen på Thurø, og vi har spist dem i masser af år uden det mindste ubehag. Sidste år fandt vi en stor heksering i en skov på Fyn og plukkede flittigt til fryseren. Kan det være en særlig sort? Kan det være jordbundskemien på voksestedet? Min kone har åbenbart stor tiltro til min svampeviden, for hun spiste resten af nyreretten næste dag uden nogen form for ubehag.

Så foreslog jeg, at vi skulle servere musseronerne til et party, vi holdt for nylig, for at se om andre reagerede, men det faldt ikke i god jord.”

Udvikling af allergireaktioner efter længere tids forløb er ikke ukendt. Der er mange, der pludselig ikke tåler Tåge-Tragthat (*Lepista (Clitocybe) nebularis*) efter at have spist den i en årrække. Noget lignende gælder Honningsvamp (*Armillariella mellea* s.l.) og f.eks. Aspe-Rørhat (*Leccinum aurantia-cum*). Det er vel til at leve med, men det må være virkelig bittert for den lidenskabelige kantarelsker, der sidste år betroede mig, at hun nu ikke længere tåler kantareller. Og hun havde endda så mange gode

steder i Småland. Der kan tilføjes sneisevis af eksempler på svampe- og andre fødevarerallergier, men en så voldsom og pludselig reaktion som ovenfor beskrevet er heldigvis uhyre sjælden.

Almindelig Netbladhat (*Paxillus involutus*) har givet anledning til netop sådanne reaktioner, heraf nogle med dødelig udgang; men ud over den nævner Bresinsky & Besl (1985) i deres meget grundige bog "Giftpilze" kun et noget usikkert tilfælde med Brungul Rørhat (*Suillus luteus*). Derimod er voldsomme immunreaktioner efter f.eks. stivkrampevaccinationer eller indsprøjtning af penicillin ikke ualmindelige. Man har derfor et godt kendskab til reaktionsmekanismen. Et antigen (ofte et æggehviteprotein) i svampen eller vaccinen medfører en antistofdannelse. Mængden af antistof i organismen stiger ved gentagen udsættelse for antigenet, og til sidst kan dannelsen af et antigen-antistof kompleks give mere eller mindre dramatiske allergisymptomer.

Som nævnt er der ikke noget bevis for, at Vårmusseronen virkelig er den skyldige; men skulle det være tilfældet, er det højst foruroligende. Kan absolut anerkendte spisesvampe pludselig give livstruende reaktioner? Vi vil være meget glade for høre andres erfaringer. Send et par ord, hvis De har været ude for ikke at kunne tåle en svamp, som De plejer at spise uden ubehag. Naturligvis ikke mindst Vårmusseroner.

Hører De til de mennesker, der ikke længere spiser ost på grund af faren for forgiftning med *Listeria monocytogenes*, ikke mere spiser æg og kyllinger efter afsløringen af *Salmonella* og forfærdet afviser figurer af angst for flavotoksin, så er det nok bedst at holde sig til bygvandgrøden – i hvert fald indtil viden om afsløring også dens dødbringende egenskaber. Er De imidlertid villig til at erkende, at livet rummer sine risici, og at disse risici er med til at gøre livet værd at leve, så er her et par opskrifter hentet fra Roger Phillips strålende bog "Wild Food". De bringer forjættelser om svampejagt i lysegrøn bøgeskov, mælduftende Vårmusseroner i den kommende maj og årets første spæde, vitaminstruttende grønne spirer.

Vårmusseroner med krydderurter

300 gram vårmusseroner

50 gram smør

1-2 spiseskefulde youghurt

1 knivspids nyrevet muskat

1 spiseskefuld finthakket merian

1 spiseskefuld finthakket persille

Varm de skiveskårne svampe, grønt og krydderier i 5-10 minutter i smørret eller indtil den opståede væ-

de er fordampet. Tilsæt youghurten, og lad retten snurre i endnu 15-20 minutter til youghurten er opsuget. Massen må ikke koge, da youghurten så vil skille. Spis retten lige fra panden på ristet brød.

Vårmusserontærte med forårsgrønt

Smør en tærteform med smør og drys den med en anelse mel. Varm ovnen op til 200 grader, mens de laver en tærtedej af

35 gram smør

50 gram mel

3 deciliter mælk

3 æg

salt og peber

Smelt smørret i panden, pisk mel, salt og peber i og rør, til jævnningen er blank og ensartet i konsistens. Rør mælken i lidt ad gangen og kog det hele grundigt igennem 1 minut under stadig kraftig omrøring. Pisk æggeblommerne og sæt dem gradvis til jævnningen under omrøring, blandingen skal holdes under kogepunktet og afkøles derefter til stuetemperatur. Tilsæt forsigtigt de stiftpiskede hvider og hæld dejen i tærteformen. Sørg for, at laget er tykkest langs formens rand. Bag tærten i 25 minutter til den er hævet og lysebrun.

Til fyld bruges

25 gram smør

100 gram vårmusseroner

et halvt løg

et lille knippe kogt, hakket spinat eller andet grønt

en halv teskefuld persille

100 gram kvark

2 teskefulde mel

1 knivspids muskat

salt og peber

Varm de snittede svampe og løg i 5 minutter i smørret. Tilsæt den hakkede spinat, persille, salt og peber og mel og varm det hele igennem i 2 minutter. Tilsæt kvark og muskat og fordel blandingen jævnt over tærtebunden, så randen lades fri. Sæt tærten i en godt varm ovn ca. 3 minutter umiddelbart før servering. Velbekomme!

Beretningen om forgiftning med Giftig Trævlhat har været bragt i Meddelelser fra Nordvestsjælland's Naturhistoriske Forening.

Litteratur

Bresinsky, A. & H. Besl, 1985: Giftpilze.

Phillips, R., 1983: Wild Food, Pan Books.

Sortbæger

Pseudoplectania nigrella (Pers.: Fr.) Fuck.

Går man tur om vinteren eller i det tidlige forår i en nåleskov, har man chance for at finde den smukke bægersvamp, Sortbæger. Dens frugtlegemer er 1-4 cm brede bægre, der først er næsten lukkede, men som med tiden bliver mere og mere udbredte, for tilsidst nærmest at krænge indersiden ud. Det sporebærende lag, der dækker indersiden af bægeret, er først skinnende sort, men bliver med alderen mere mat; på ydersiden er frugtlegemet dækket af en kort, sortbrun filt. Sporerne er kuglerunde, glatte og 10-12 µm store, og dannes i 250-300 µm lange sporesække, imellem hvilke der findes slanke parafyser med enkel eller noget grenet spids.

Svampen vokser i magre nåleskove, ofte i

mos i vejkanterne, hvor den allerede kan dukke frem i det sene efterår. Selvom den tidligere har været betegnet som ret sjælden (Lange 1961), kan den i gode år, på passende steder, træffes i tusindvis.

Sortbæger er nært beslægtet med en anden forårssvamp, nemlig Skarlagens-Pragtbæger (*Sarcoscypha coccinea*). Denne danner 1-6 cm brede, stilkede, cinnoberrøde bægre på pinde af løvtræ, og kan også træffes fra sent efterår til hen på foråret. Den er bl.a. afbilledet i SVAMPE 3, side 40, under dens ældre danske navn Skarlagensbægersvamp.

Sortbæger hed tidligere Sort Bægersvamp, men fik som mange andre arter nyt dansk navn ved udarbejdelsen af listen Danske Svampenavne, der blev udgivet af Foreningen til Svampekundskabens fremme i 1985. Ændringer i danske svampenavne er ofte begrundet med at man ønsker at indføre et mere sy-

Sortbæger (*Pseudoplectania nigrella*). Jylland: Frederikshåb Plantage, 31.III.1988. Foto J. H. Petersen.

stematisk korrekt dansk navnesystem. Før navnereformen havde man en stor gruppe af svampe, med det danske slægtsnavn "Bægersvamp". Denne gruppe blev splittet, således at det ifølge navnelisten nu kun slægten *Peziza* der hedder Bægersvamp, medens mange andre slægter fik nye danske navne. I f.eks. Morten Langes "Illustreret Svampeflora", hedder alle 10 svampe, afbilledet på side 35, "Bægersvamp" – ifølge "Danske svampenavne" hedder kun de 2 af dem endnu bægersvamp, mens de 8 har fået nye danske slægtsnavne, nemlig Pragtbæger (*Sarcoscypha*), Sortbæger (*Pseudoplectania*), Rodbæger (*Sowerbyella*), Pokalbæger (*Tarzetta* (i Illustreret Svampeflora = *Pustulina*)), Børstebæger (*Humaria*), Skjoldbæger (*Scutellinia*), Mosbæger (*Neottiella*) og Orangebæger (*Aleuria*).

I den videnskabelige navngivning består det totale navn for hver art af ét slægtsnavn og ét artsnavn. Således har f.eks. Jomfruhår-Mosbæger slægtsnavnet *Neottiella* og artsnavnet *rutilans*, og det totale navn *Neottiella rutilans* er den præcise betegnelse for arten og må kun anvendes om denne art. I dansk navngivning opretholdes systemet med dobbeltnavne oftest (som i Jomfruhår-Mosbæger), men i tilfældet Sortbæger, brydes reglen – her er navnet på slægt, såvel som på art, Sortbæger. Dette kan synes at være en udmærket forenkling, men den dag vi får brug for et dansk navn til en anden art af slægten Sortbæger, er vi på den, idet arten Sortbæger (*Pseudoplectania nigrella*) da må omdøbes til f.eks. Almindelig Sortbæger. Dette er allerede sket flere steder, f.eks. med arten Fjerkølle (*Pterula multifida*), der nu nogle steder hedder Busket Fjerkølle, til forskel fra Trådformet Fjerkølle (*Pterula gracilis*), der de seneste år er fundet adskillige gange i Danmark. Ændringerne i de danske navne er altså desværre ikke slut med revisionen i navnelisten.

Litteratur

- Lange, M., 1975. Illustreret Svampeflora – København.
Knudsen, H. & P. Graae Sørensen, 1985. Danske svampenavne – København.

Anmeldelse

Hjördis Lundmark og Hans Marklund: Färga garn med svamp. – Utbildningsförlaget Brevskolan, Box 42053, 126 12 Stockholm. Pris ca. 120 sv. kr.

Noget af det sværeste ved at farve garn med svampe er og bliver at skille de forskellige arter af kanelslørhatte ad. Men nu er der hjælp at hente. Svenskerne Lundmark & Marklund har udgivet et hæfte, "Färga garn med svamp", som uden svinkeærinder forklarer, hvordan farvekunsten kan gribes an, fra man plukker svampene i skoven til man står med det farvede garn i hånden. Og – allerbedst – der er en række fremragende farvebilleder af de bedste farvesvampe med i købet.

Hæftet er på 36 sider i A4-format, heraf er de 14 sider helliget farvebilleder og beskrivelser af farvesvampe – 1/1 side pr. art. Billederne er store og knivskarpe, farverne helt i top. For hver art er angivet artens kendetegn, udbredelse/frekvens/sæson, voksested og -måde samt, hvordan man bedst plukker, rens og tørrer. Beskrivelsen slutter med en anvisning på, hvordan man kan farve med netop denne svamp (mængde svamp i forhold til garn, efterbad m.m.). Dog er angivelserne af, hvor meget svamp, der skal anvendes pr. 100 g garn – efter min erfaring – lige i underkanten. Ønsker man en mættet farve, kan man roligt fordouble mængden.

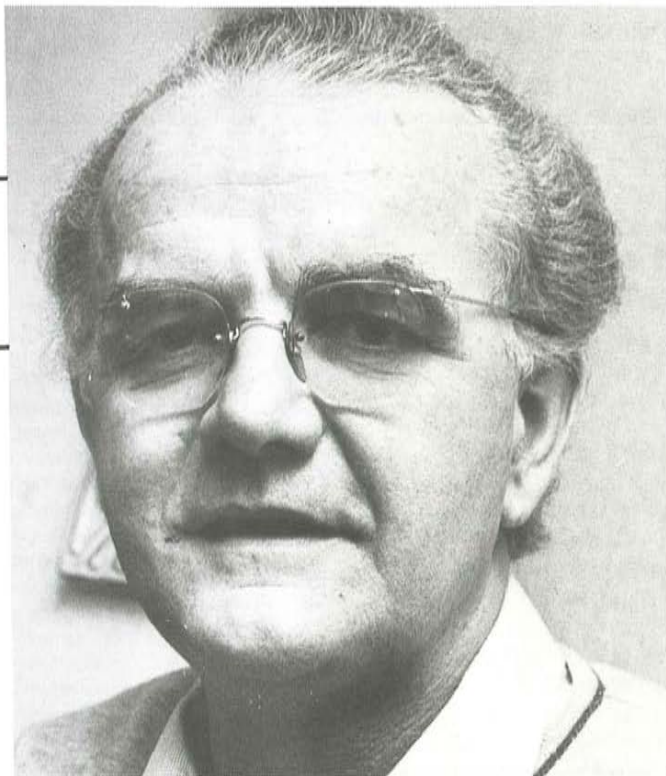
Af de 14 arter i bogen er de 13 til at finde i Danmark.

Udover siderne med beskrivelser gennemgås svampefarvningens korte historie, lidt om farver/farveemner og de sidste 10 sider er helliget det praktiske arbejde: indsamling, rensning, konservering og opbevaring, forbehandling af garnet og selve farvningen. Hæftet slutter med en sammenfatning, som gennemgår hvilke faktorer, der påvirker farven; med nogle tips til "viderekomne" og en udtømmende litteraturliste. Sproget er ikke mere svensk, end det er til at forstå.

Er der kun plads til en farvebog på budgettet, kan "Färga garn med svamp" varmt anbefales. Er du begynder, kan du trygt kaste dig ud i farvningen på egen hånd med hæftet indenfor rækkevidde. Hører du til de viderekomne, har du nu en chance for at dele kanelslørhattene op i flere farver end "Farve-rødt svamp" og "Farve-orange svamp", samt at få nogle nye ideer. Og er du en af dem, der bare ALDRIG finder Rødlig Okkerporesvamp, så er der også en opskrift på, hvordan man gør: Man skal bare finde et skovparti med døde, elg-gnavede rønnetræer – så kan man være ganske sikker på at finde den.

Anita Lillevang Nielsen

**Anders Munk
(1922 – 1989).**

I slutningen af juni måned 1989 døde Anders Munk efter et langt og indholdsrigt liv. Desværre gik der en lang og smertefuld periode forud for afslutningen på AM's livskarriere. Smerterne kom fra halshvirvlerne (spondylose), og efterhånden som tilstanden blev værre måtte AM opgive flere af de ting, han havde været aktiv med det meste af livet. Mere end 50 års samliv med den efterladte hustru Ruth Munk, den voksende flok af børnebørn efter parrets fem børn og klaverspillet var dog med til at forsøge livet. AM blev en aktiv forkæmper for retten til en værdig død og var en hovedkraft i Mit Livs Testamente.

Få af de "nye" yngre mykologer kendte AM personligt. Flere har dog opdaget, at han var en af de flittigste læsere af medlemsbladet SVAMPE. AM var nemlig ikke sen til at sende nogle rosende ord. Også på foreningens svampedag har AM været fremme med ros til de unge og ivrige. Det skal han have en stor tak for. For mig selv personligt var det en tilfredsstillelse af have AM i baglandet. Både han og jeg nød vores desværre alt for få formiddagspassagerer, hvor mykologiens fremskridt og verdenssituationen blev vendt og drejet. AM var en internationalt kendt og respekteret mykolog. Denne respekt skyldes ikke mindst hovedværket – en flora over de

danske kernesvampe (Danish Pyrenomycetes), der udkom i 1957. Floraen blev genoptrykt, men er alligevel en sjældenhed på markedet og stadig et nødvendigt arbejdsredskab for kernesvampeforskere såvel som amatører i store dele af verden. AM's mykologiske karriere blev startet i hjembyen Kolding, da han allerede i mellemskolen fik kontakt med Poul Larsen – en tidligere lærerkollega til AM's forældre. PL havde på daværende tidspunkt allerede "opdraget" Øjvind Winge, og han fik hurtigt AM igang med kernesvampene – hans egen hovedinteresse. Efter starten på botanikstudiet ved Københavns Universitet i 1940 fik AM blod på tanden efter at have læst Nannfeldts banebrydende værk om skivesvampenes morfologi og systematik (1932). Han begyndte for Carlsberg-midler studiet af de danske kernesvampe. Det var Winge der skubbede på. Sammen med studiekammeraten og siden hustruen Ruth interesserede han sig også for formidling af mere almen og praktisk viden om svampene. Bl.a. stod han i sæsonen om morgenen på Grønttorvet og bestemte de indkomne madsvampe. Mange foredrag og ekskursioner gav også en kærkommen indtægt til finansiering af studierne. En række somre på det nystartede Molslaboratorium under Naturhistorisk Museum i

Århus sammen med Mogens Køie og RM forøgede kendskabet til både den økologiske mykologi og til kernesvampene. Snart kom de første publikationer. Efter embedseksamen i 1946 fik AM for en kort periode arbejde på Løvens Kemiske Fabrik. Arbejdet med antibiotika var ikke sagen for AM, og både han og RM tog springet over i pædagogikken med ansættelse på Th. Langs Skoler i Silkeborg. Kernesvampestudierne fortsatte i fritiden, og i 1953 forsvarede AM sin doktordisputats, der af ham selv blev opfattet som et oplæg til den senere færdiggjorte flora. I denne periode fik familien Munk et blivende forhold til Bornholm, hvor de fik sommerhus og modtog kolleger som familierne Eriksson (Göteborg) og Holm (Uppsala). Bortset fra et relativt kortvarigt universitetsstipendium under professor Morten Lange, Institut for Sporeplanter i 1963 var resten af AM's karriere stort set helliget pædagogikken og samfundsdebatten. AM var dog så sent som i 1974 æresgæst på det traditionsrige årlige Autumn Foray afholdt af British Mycological Society (i Cambridge). AM forelæste over vandtilpassede kernesvampe. Familien Munk var flyttet tilbage til København i 1955, hvor AM fik ansættelse på diverse gymnasier inden han kom på Danmarks Lærerhøjskole. Her blev han i 1965 professor i biologi. I samme periode udgav han sammen med RM diverse lærebøger i biologi. Efterhånden startede en omfattende produktion af filosofisk, samfundsdebatende tilsnit. Her skal bl.a. nævnes Humanismens Biologi (1971), der siden er blevet oversat til flere europæiske hovedsprog. Flere bøger fulgte, og AM blev bl.a. en flittig kronikør i dagbladet Politiken. AM var meget tidligt ude med advarsler om den nu så fastslåede økologiske krise. Hans videnskabsteoretiske tænke-måde gav ham mange knubs i tilværelsen, både i forholdet til hans samtidige kolleger og i forholdet til de studerende på lærerhøjskolen. AM's synspunkt kan illustreres ved følgende citater: "Hvis man vil idiotsikre forskningen, så sikrer man sig idioter" og "det går åbenbart aldrig op for dem (de studerende), at forskning i sit væsen beror på kreativitet, akkurat som kunst". Til slut skal jeg citere (frit) AM's synspunkt på systematikerens rolle: En systematiker har to opgaver. 1) at lette bestemmelsen til art og 2) at redegøre for de naturlige slægtskabsforhold. AM løste denne opgave på forbillig vis i sin flora over de danske kernesvampe. Æret være hans minde.

Anders Munks publikationer med biologisk emne (efter Hansen 1963-1978) i kronologisk orden.

- Munk, A. 1942: *Larseniella*, en ny slægt af familien Sphaeriaceae. – Bot. Tidsskr. 46:57-59.
- Munk, A. 1945: Svampeflorets variation fra år til år. (Autorref. af foredrag). – Naturh. Tid. 9:70-71.
- Munk, A. 1948: Pyrenomycetes collected in the peninsula Mols, Jutland. – Dansk Bot. Arkiv 12(11):1-19.
- Lange, M. & A. Munk 1948: Nogle jyske svampefund i 1947 (Engl. summ.) – Friesia 3:379-380.
- Munk, A. 1952: Spiselige og uspiselige svampe. – Natur og Museum 2(2):3-9.
- Larsen, P. 1952: Studies in Danish pyrenomycetes. (manuscript compiled and annotated by A. Munk). – Dansk Bot. Arkiv 14(7):1-61.
- Munk, A. 1952: New pyrenomycetes from the herbarium of Poul Larsen. – Dansk Bot. Arkiv 14(8):1-8.
- Munk, A. 1952: The system of the pyrenomycetes. A contribution to a natural classification of the group Sphaeriales sensu Lindau. (Dansk res.). Diss. – Dansk Bot. Arkiv 15(2):1-163.
- Munk, A. 1952: The system of pyrenomycetes. A contribution to a natural classification of the group Sphaeriales sensu Lindau. Additions and corrections. – Bot. Tidsskr. 50:86-90.
- Munk, A. 1953: Some remarks on relations between stromatic and non-stromatic pyrenomycetes. – Proc. 7th Internat. Bot. Congr. Stockholm 1950:396-397.
- Munk, A. 1954: Svampe i naturen og i menneskets tjeneste. Kronik. Ålb. Stiftstid. 24/10.
- Munk, A. 1954: Notes on some Hypocreales recently found in Denmark. – Bot. Tidsskr. 51:220-229.
- Munk, A. 1954: The bases of the systematic relationships of the pyrenomycetes. – 8. Congr. Internat. Bot., Paris 1954, Rapp. et Comm. parvenus avant le Congr., sect. 19:35-44.
- Munk, A. 1954: An anatomic study in the genus *Nectria* Fr. with remarks on the pattern of variation within the genus. – 8. Congr. Internat. Bot., Paris 1954, Rapp. et Comm. parvenus avant le Congr., sect. 19:49-51.
- Munk, A. 1956: On *Metasphaeria cocodes* (Karst.) Sacc. and other fungi probably related to *Massarina* Sacc. (Massarinaceae n.fam.) – Friesia 5:303-308.
- Munk, A. 1956: Planternes strenge, men tyste kamp for livet. – Kronik, Ålb. Stiftstid. 11/6.
- Munk, A. 1957: On relations between ecologic and taxonomic aspects in the pyrenomycetes. – Sydowia, Ser. II, Beih. 1:9-13. (Petra-Festschr.).
- Munk, A. 1957: Danish Pyrenomycetes. A preliminary flora. – Dansk Bot. Arkiv 17(1):1-491.
- Munk, A. & R. Munk 1957: A list of Agaricales (sensu lato) found at Strandkjær, Mols. – Natura Jutlandica 6/7:7-23.
- Munk, A. 1957/58: Om næstokket indigorørhat (*Boletus luridus*) som spisesvamp. – Friesia 6:54.
- Munk, A. 1958: Biologi for gymnasiet I. Cytologi, mikrobiologi, stængelløse planter. – Dupl. (1-68).

- Munk, A. 1958: Ascoculares and Ascohymentales in F.H. Møller: Fungi of the Færøes, part 2, p. 57-97.
- Munk, A. 1953: Biografi m. foto. – Naturh. Tid. 17:90-91.
- Munk, A. 1959: Ekskursionsberetninger i Bot. Tidsskr. 46, 1946, 48, 1946-49 og i Friesia 6, 1957/58.
- Munk, A. 1959: Ekskursion til Bøndernes Hegn og Hareskoven. – Friesia 6:120-122.
- Munk, A. 1959: Ekskursion til Hornbæk Plantage. – Friesia 6:123-125.
- Munk, A. 1962: An approach to an analysis of taxonomic method with main reference to higher Fungi. – Taxon 11:185-190.
- Carrol, G.C. & A. Munk 1964: Studies on lignicolous Sordariaceae. – Mycologia 56:77-98.
- Müller, E. & A. Munk 1964: *Eriosphaeria aggregata* nov. spec., ein neuer sphärialer Ascomycet aus den Alpen. – Ber. Schw. Bot. Ges. 74:54-57.
- Munk, A. 1964: Biologi for matematisk gymnasium. – Kbhvn. (1-263).
- Munk, A. 1965: Mikrobiologi. – Kbhvn. (1-48).
- Munk, A. 1965: On some species of *Endoxyla* recently found in Denmark. – Bot. Tidsskr. 61:56-70.
- Munk, A. 1965: Om taxonomiske kriterier. (Foredragsref.) – Bot. Notiser 118:457-458.
- Munk, A. 1965: Svampeekskursion til Lyngby Åmose d. 5. april 1964. – Bot. Tidsskr. 60:316.
- Munk, A. 1966: Three new species of inconspicuous Pyrenomyces. – Bot. Notiser 119:177-184.
- Munk, A. 1967: Aquatic Pyrenomyces. (Foredragsref.) – Bot. Notiser 120:499.
- Munk, A. & R. Munk 1968: Biologi til brug ved videregående uddannelser. – Kbhvn. (1-360).
- Munk, A. 1969: *Lasiosphaeria heterotricha* n.sp. A new Pyrenomyces from very rotten wood. – Friesia 9:151-154.
- Munk, A. 1970: Ekskursionsberetning i Medd. Foren. Svampekundsk. Fremme 1970.
- Munk, A. 1973: Svampene i Dyrehaven. – Nat. Verden 1973(9/10):297-308.
- Munk, A. & R. Munk 1973: Lille biologisk leksikon. – Kbhvn. (1-20).
- Munk, A. & R. Munk 1973: Biologi til brug ved videregående uddannelser. 3. Botanik. – Kbhvn. (1-214).
- Munk, A. 1972: Ekskursionsberetninger i Friesia 10.
- Jensen, H.H. og T. Kaarsted (red.) 1968: Magister-staten 1967.
- Nannfeldt, J.A. 1932. Studien über die Morphologie und Systematik der nichtlichenisierten inoperculaten Disco-myceten. - Nova Acta Regiae Societatis Scientiarum Upsaliensis, ser. 4, 8(2):1-368, Tab. I-XX.

Thomas Læssøe

”Sinjora Tubfungo” eller ?

I dagene 14.-17.9 1989 afholdtes det 2. internationale Mykologiske Seminar i Poprad, en by med ca. 50.000 indbyggere ved foden af Tatra-bjergene i den østlige del af Slovakiet. Der var deltagere fra 6 nationer i seminaret, og det blev holdt på esperanto.

Hovedformålet var at videreføre et arbejde med at lave en terminologi over svampenes esperantonavn. Det er et kæmpearbejde – tænk blot på, hvor mange kræfter, der er lagt i ”Danske Svampenavne”. Ligesom på dansk findes der heller ikke på esperanto alment anerkendte ord for, hvilket folkeligt navn, der skal bruges om hver enkelt svamp. Foreløbig er man nået til forslag om ca. 40 navne.

Det gælder selvfølgelig om at finde navne, der er umiddelbart forståelige i alle lande og sprogområder. Tag f.eks. den velkendte *Boletus edulis*. Dette kære barn hedder i forskellige sprogområder bl.a. Karl Johan, Steinpilz, Herrenpilz og Spiselig Rørhat. Seminaret standsede ved navnet Sinjora Tubfungo på esperanto.

Sammen med den teoretiske del var der også plads til 2 svampeture i det pragtfulde terræn i skovene ved Tatra-bjergene. Ligesom her har der også i Slovakiet været en meget tør sæson, som har påvirket svampefloraen. Men vi fandt dog 30-40 forskellige arter, og mange er ukendte eller sjældne hos os.

Af dem vi fandt kan nævnes Satans Rørhat (- og i øvrigt utroligt mange arter rørhatte), vokshatte, og mange hvidlige pigsvampe, formentlig *Hydnum albidum*. De, der kunne spises, blev spist i specielle slovakiske anretninger. Guf!

Også næste år holdes der Mikologia Seminario i Poprad, og sandsynligvis over en hel uge, hvor seminaret nok udvides med et kursus i svampekundskab for begyndere, og på esperanto (som lever, og har det godt, se blot i SVAMPE 19, 1989, s. 30).

Lars Kromann Jensen

Litteratur

- Hansen, A. 1963: Den danske botaniske litteratur, 1940-1959. – Dansk Bot. Arkiv 21(1).
- Hansen, A. 1964: Dansk botanisk litteratur i 1960, 1961 og 1962. – Bot. Tidsskr. 60:191-245.
- Hansen, A. 1967: Dansk botanisk litteratur i 1963, 1964 og 1965. – Bot. Tidsskr. 62:265-311.
- Hansen, A. 1971: Dansk botanisk litteratur i 1966, 1967 og 1968. – Bot. Tidsskr. 66:98-135.
- Hansen, A. 1973: Dansk botanisk litteratur i 1969, 1970 og 1971. – Bot. Tidsskr. 67:344-384.
- Hansen, A. 1978: Dansk botanisk litteratur i 1972, 1973 og 1974. – Bot. Tidsskr. 72:149-176.

Nye bøger til svampedyrkere

Flemming Rune

Hovsmedevej 7, 3400 Hillerød

1989 var et godt bog-år for svampedyrkere. Interessen for at dyrke svampe til spisebrug er i vækst som aldrig før – stadig flere arter dyrkes i stadig større mængder – og det giver sig ikke mindst til kende på bogmarkedet. I løbet af året præsenteredes adskillige spændende nyudgivelser om dyrkning af spisesvampe med vidt forskellige indfaldsvinkler. Vi skal se nærmere på fire af dem her: to populære håndbøger til hobby-dyrkeren, der gerne vil udnytte baghaven til at gøre sig mere eller mindre selvforsynende med spisesvampe, og to mere tungtvejende værker, der både hvad pris og indhold angår henvender sig til fagmanden med spisesvampedyrkning som sin levevej og til den særligt interesserede mykolog. Naturligvis er det yderst begrænset hvor mange af den slags bøger, der kan sælges i Danmark, og det er da også kun én af de fire (den ene af hobby-bøgerne), der er på dansk. Resten er på engelsk og tysk. Heldigt at vi bor i et lille land med mange gode ordbøger.

Ulrich Groos: Dyrk selv spisesvampe (på dansk ved Joy Boutrup). Clausen Bøger, København 1989. 68 sider. ISBN 87-11-04415-2. Pris kr. 68,00

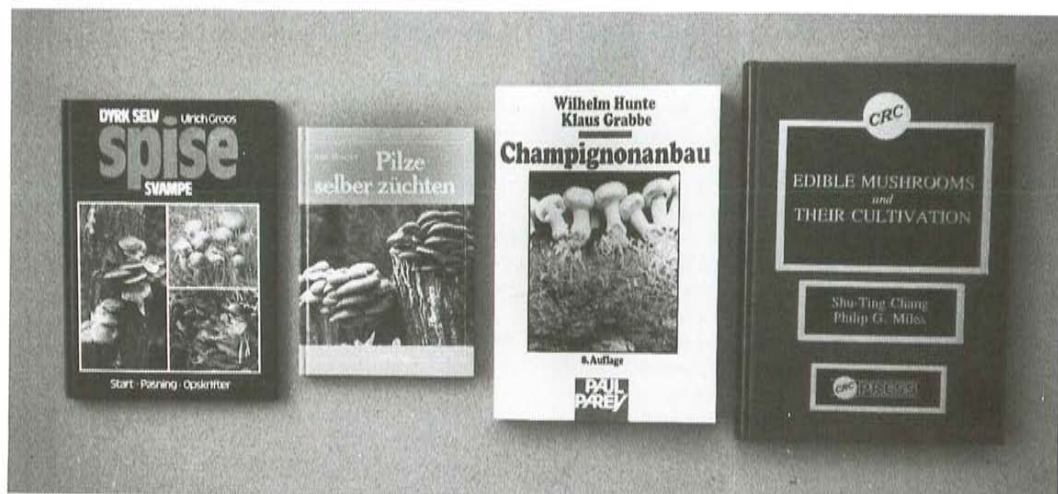
Der er gennem de senere år kommet flere gode hobbybøger om svampedyrkning på tysk, og når Clausen Bøger nu udgiver Ulrich Groos' 'Speisepilze aus eigener Zucht', på dansk, er det ikke noget dårligt valg. Joy Boutrup har klareret oversættelsesarbejdet upåklageligt, og hun må nok selv er-

kende, at nyudgivelsen er kommet til at overgå hendes egen svampedyrkningsbog fra 1983 (samme forlag) med flere længder. Teksten er langt mere omfattende, der er trykt hele 48 farvefotos i bogen, og den har fået en flot, farvestrålende indbinding.

Efter de obligatoriske indledende armbøjninger med omtale af svampebiologi og planlægning af svampedyrkingen, gennemgås de tre vigtigste dyrkningsmetoder: på halm, på kompost og på træ. Beskrivelsen af selve fremgangsmåderne er kortfattet, men det er gode, relevante anvisninger, der gives, illustrationerne er fine, og metoderne vil utvivlsomt fungere for de fleste, der prøver.

Under hver dyrkningsmetode beskrives en række svampearter, der med fordel kan dyrkes efter de pågældende forskrifter, ialt 12 forskellige arter, heriblandt nyere kultursvampe som Violet Hekseringshat (*Lepista nuda*) og Poppel-Agerhat (*Agrocybe aegerita*). Det ville have styrket bogen, hvis forfatteren havde gjort lidt mere ud af at forklare forskellene ved dyrkning af de forskellige arter. For eksempel mener jeg ikke, at champignons og Paryk-Blækhat (*Coprinus comatus*) bør følge helt den samme fremgangsmåde på kompost, ligesom flere af de træboende arter har mere forskellige krav, end forfatteren giver udtryk for. Det ville have været rart med lidt oplysninger om, hvilke træsorter, de forskellige svampe gror bedst på, frem for hvilke træsorter, de kan overleve på. Dyrkning skal såmænd nok give udbytte alligevel, men det er ofte de små "staldtips", der gør den store forskel.

Efter dyrkningsgennemgangen følger et par små afsnit om sygdomme og skadedyr, og om svampenes næringsværdi. Jeg synes, det er vældigt positivt, at forfatteren ven-

der sig bort fra kemisk beskyttelse af svampekulturterne og i stedet understreger betydningen af optimale dyrkningsbetingelser, god hygiejne og rettidig høst af frugtlegemerne. Angreb af snegle kan klares ved at opsætte sneglehegn, og drysse fyrrenåle, sand, stenmel eller kalk omkring dyrkningsstedet. Afsnittet om svampenes næringsværdi er meget kortfattet, så kortfattet at det faktisk ikke siger andet, end at svampe skam er sunde. En lidt besynderlig tabel påstår, at brune champignons kan opbevares indtil 6 dage i køleskab, Foranderlig Skælhat 7 dage. Det kan de ikke i mit uden at ændre form, farve og lugt på mistænkelig måde. Men køleskabe er vel forskellige.

Til sidst 18 svampeopskrifter, der egentlig hører mere hjemme i en svampekogebog, end i en bog om svampedyrkning, men bevares: er man haveejer og kun kender svampe fra supermarkedets disk, kan opskrifterne let blive det afgørende punkt for hele dyrkningens succes. Og "Ribsovs med Foranderlig Skælhat" lyder da besnærende. Bogen afsluttes med en lille litteraturliste med 15 bøger og artikler vistnok udvalgt helt tilfældigt, og en udmærket liste over forhandlere af podemateriale i Danmark og udlandet. Registeret er heller ikke glemt.

Det samlede indtryk af bogen er absolut positivt, og den kan anbefales på det varmeste til enhver, der har lyst at gå i gang hjemme i baghaven.

Axel Meixner: Pilze selber züchten. AT Verlag, Aarau/Stuttgart 1989. 96 sider. ISBN 3-85502-359-X. Pris DM 19,80. Axel Meixner er tysk kemiker og mykolog, og i en årrække har han gennem sit firma Interpilz i Stuttgart solgt alt fra svampebøger og svampereagenser, til svampepostkort og podemycelium. Nu har han begået en interessant lille bog om svampedyrkning på forlaget AT Verlag, og den er værd at lægge mærke til, fordi den behandler en del emner, der kun sjældent omtales i svampedyrknings-sammenhæng.

Desværre kan Meixners bog ikke helt hamle om med Ulrich Groos' bog, hvad lay-out angår. Teksten er sat med store bogstaver i én bred spalte med akkurat 10 mm margin til papirkanten hele vejen rundt, og det virker ikke særlig indbydende, når der flere gange over næsten 10 sider ikke er en illustration eller en afsnitsoverskrift. Illustrationerne består af 15 pæne farvefotos, men ingen instruktive tegninger til de lange forklaringer.

Til gengæld er teksten god. Ud over de nødvendige, grundlæggende dyrkningsmetoder bringes en mængde gode tips til de enkelte arters dyrkning (20 arter i alt), og det giver i virkeligheden på visse punkter et mere detaljeret billede af arternes krav, end hvad man normalt møder i bøger til hobby-svampedyrkeren. Teksten er ikke opdelt helt så klart som i Groos' bog, så man skal bladre lidt mere for at få den fulde besked. Men tålmodigheden belønnes.

Bogens indledes med en del småafsnit om svampedyrkningens historie, om podemateriale, og om foretrukne dyrkningssteder. Herefter gennemgås på traditionel vis de forskellige dyrkningsmetoder: på halm, på træ og på kompost. Men som noget specielt fortsættes med svampedyrkning på papir, på mælk, på te og på sten. Og det lyder interessant.

Sammenkrøllet avis-papir, gennemfugtet med kogende vand, tilsat V8-grøntsagsjuice og iblandet mycelium, skulle

i løbet af fire uger kunne give flotte frugtlegemer af Silkehåret Posesvamp (*Volvarella bombycina*). Toilet-papirruller skulle egne sig fint til østershattedyrkning. Røret i midten fyldes op med podemateriale, lukkes i begge ender med kogt toilet-papir og den opfugtede toiletrulle vil efter en særlig temperaturbehandling udvikle frugtlegemer i løbet af en god månedes tid. Det gode, gammeldags toilet-papir "nummer 00" er at foretrække pga. det store lignin-indhold, mens de nyere celluloserige toiletruller kan være vanskeligere at have med at gøre.

I mælk kan man dyrke kefir-svampe, som Meixner allerede har beskrevet i en lille bog fra 1982 (Der Kefirpilz, AT Verlag), og i te kan dyrkes volgasvampe som omtalt i SVAMPE 14. Volgasvampene har i mange år været en af Meixners diller, og gennem det meste af et årti har han varslet en bog med titlen "Alles über Teepilze". Nu siges den at skulle udkomme i løbet af et år, men Meixner tager hul på fornøjelsen med et 19 siders kapitel i nærværende bog illustreret med flotte farvefotos. Absolut læseværdigt, omend jeg ikke tør garantere for virkningen af Meixners egen magiske "Combucha-elixir", som han falbyder fra sit firma.

Svampe på sten er en sandhed med modifikationer. Det drejer sig om træfler, der i Frankrig "dyrkes" på stenet jordbund ved at udplante podede buske og småtræer med livskraftig mykorrhiza.

Sidst i bogen får Meixner lov til at lave to siders reklame for nogle af de utrolige produkter, han sælger i Stuttgart. For eksempel "Combucha-Volgasvampedrik rosé" og "Svampeånd", en slags Karl-Johan spiritus på flaske. Litteraturlisten på bogens sidste side er god, men registreret mangler.

Man må nok sige, at Meixners bog er lidt ud over det sædvanlige. Den giver både gode råd til de almindelige hobby-svampedyrkere og til svampe-elskere med lidt mere excentriske indfald. En interessant lille bog, der også bør læses i Danmark.

Wilhelm Hunte & Klaus Grabbe: Champignonanbau. 8. Auflage. Paul Parey, Berlin/Hamburg 1989. 372 sider. ISBN 3-489-63822-0. DM 68,00

I perioden 1941-1973 udsendte den højt respekterede, tyske ekspert i svampedyrkning, Wilhelm Hunte, i alt syv udgaver af sin bog "Champignon-anbau". Den opnåede at blive en klassiker blandt professionelle svampegartnere og er med stor sikkerhed at finde i ethvert tysk svampegartneri selv i dag mere end 15 år senere. Efter Hunte's død har Dr. Klaus Grabbe fra Institut für Bodenbiologie i Braunschweig overtaget ajourføringen af det ansete værk, og nu foreligger 8. udgave i moderne skikkelse.

Udviklingen i den kommercielle svampedyrkning er sket med stormskridt i de seneste tyve år. Verdensproduktionen af champignons er steget fra omkring 200.000 tons til over 1.300.000 tons, og man er begyndt at forsøge med nye svampearter i mange svampegartnerier over store dele af kloden. Derfor er bogen ganske omredigeret, omend kernen fra Hunte's sidste udgave er bibeholdt. Det er bogens erklærede mål at formidle viden til de egentlige erhvervs-svampedyrkere og ikke til folk, der har svampedyrkningen

som bijob eller som hobby. Det gør den imidlertid ikke uinteressant for os andre, og mange mykologer vil givet finde i hvert fald dele af bogen yderst spændende.

Bogen er forholdsvis billigt trykt, men absolut pænt. Teksten er disponeret med ægte tysk grundighed, og ingen løse ender overlades til tilfældighederne. Fremhæves skal især de flere hundrede illustrationer, alle i sort/hvid da man generelt sjældent bruger farve i større publikationer med videnskabeligt tilsnit.

Bogen indledes med en kort indføring i svampebiologi og statistik for svampedyrkingen i de senere år. Det fremgår bl.a. at Danmark er det sjette mest svampespisende land i verden (over syv kg årligt i en gennemsnitsfamilie på 4 personer), og at champignons i 1987 udgjorde omkring to tredjedele af den samlede verdensproduktion af dyrkede svampe. Herefter følger et fascinerende kapitel om svampedyrkingens historie (26 sider) helt fra de tidligste tider og op til vore dages højt industrialiserede produktion.

Storstedelen af bogen er helliget beskrivelsen af det moderne, kommercielle champignongartneri, hvor stort set ethvert hjørne af produktionsapparatet er beskrevet, og enhver problemstilling er diskuteret. Virksomhedshygienen, der er alfa og omega for et velfungerende svampegartneri, er behandlet over 37 sider med gennemgang af både skadesvampe og smådyr, der parasiterer de dyrkede svampe.

Mod slutningen af bogen gives anvisninger på dyrkning af tre nye spisesvampe: Vej-Champignon (*Agaricus bitorquus*), Paryk-Blækhat (*Coprinus comatus*) og Violet Hekseringshat (*Lepista nuda*). Måske de bliver de næste svampearter, vi får at se i supermarkederne.

Litteraturlisten er overdådig (575 kilder) og vidner om den gevaldige sum af viden, der ligger samlet i værket. Registeret er omfattende (16 sider) og gør frem for alt bogen til et opslagsværk, snarere end en bog man læser fra ende til anden. Der er ingen tvivl om, at med Klaus Grabbes indsats vil Hantes gamle standardbog for tyske svampedyrkere fremstå som en klassiker mange år endnu, og den fortjener udbredelse langt ud over snævre erhvervs-svampe-dyrkerkredse.

Shu-Ting Chang & Philip G. Miles: Edible Mushrooms and Their Cultivation. CRC Press Inc., Boca Raton, Florida 1989. 345 sider. ISBN 0-8493-6758-X. Pris Sfr. 408,60

Chang og Miles er begge professorer i biologi, henholdsvis i Hong Kong og USA. De besidder en formidabel evne til på samme tid at skrive seriøst for fagfolk og letlæseligt for amatørerne. Chang var i 1978 co-editor på storværket "The biology and cultivation of edible mushrooms", som 33 af verdens ledende mykologer og svampedyrkere bidrog til – et værk der stadig af mange opfattes som lidt af en bibel for den internationale svampedyrking. Nu har han sammen med Miles selv skrevet et nyt samlende værk for svampedyrkingen, og det er en imponerende viden og et vidt-favnende overblik, de to herrer her indvier os andre i.

Bogen er dyrt og flot trykt på glittet papir, og indbindingen er overdådig; helbind i kunstlæder tonet i to brune farver og med guldsnit så det batter. Illustrationerne er ikke

særlig talrige, er alle i sort/hvid, men er til gengæld meget relevante. Det største plus ved bogen er imidlertid den vel-disponerede og levende tekst. Man kommer vidt rundt i svampedyrkningsproblematikken gennem bogens 18 kapitler, og teksten henvender sig ikke udelukkende til svampedyrkere, men til enhver mykolog, der ønsker at vide mere om svampedyrking. Sammenlignet med Hunte og Grabbes bog er den mindre gartneri-målrettet og mere alment beskrivende.

Bogens første del (8 kapitler) er en omfattende gennemgang af de dyrkede svampes biologi, næringsindhold, fysiologi, genetik, formering og kemi. Det er antagelig den mest omfattende samlede beskrivelse af disse forhold, der er lavet de seneste år, og oplysningerne er i høj grad baseret på originalartikler fra dette årti. Konklusionen om de dyrkede svampes næringsindhold er, at de gennemsnitligt hører til blandt vore sundeste grøntsager, hvad aminosyrer, umættede fedtsyrer og fiberstoffer angår, men at der kan være temmelig store forskelle fra art til art. Det hele er underbygget af et omfattende talmateriale.

I bogens anden del (10 kapitler) gennemgås de enkelte arters dyrkning, både historisk, praktisk og biologisk: Champignon (*Agaricus*), Shii-take (*Lentinus*), Posesvamp (*Volvarella*), Fløjlsfod (*Flammulina*), Skælhat (*Pholiota*), Østershat (*Pleurotus*), Bævvresvampe (*Tremella*) og Øresvampe (*Auricularia*). Hvert kapitel er overskueligt disponeret og opdelt i så mange underafsnit, at det fra indholdsfortegnelsen er let at finde frem til de ønskede oplysninger. Disponeringen minder for øvrigt en hel del om det tidligere samleværk fra 1978, og det er ingen skade til.

Der bringes mange nye oplysninger til torvs, men rekorden slås i et fascinerende kapitel om dyrkning af Slørstinksvamp (*Dictyophora*). Siden 1979 har kineserne dyrket både *D. duplicata* og *D. indusiata* på en slags halvsyntetisk kompost, og det mest utrolige er, at det faktisk er de fuldt udviklede stinksvampe, der sælges. Et par fotografier viser, hvordan stinksvampe med lange, stormaskede net skyder op fra dyrkningsbænkene, og det fremhæves, hvor vigtigt det er hurtigt at tørre de helt friske frugtlegemer, lige når de er udviklet. Den store kunst er at pakke de tørrede svampe uden at ødelægge det smukke netformede slør rundt om stokken, men lykkes det, skal de kunne sælges for 100-200 dollars pr. kg. Det fortælleres, at Henry Kissingler blev beværtet med slørstinksvampe, da han i sin tid arbejdede på at genoptage forbindelserne mellem USA og Kina, og at han omtalte retten i rosene vendinger. Man kan var jo også diplomat.

Litteraturlisten, der kun omfatter de citerede kilder, er gengivet efter hvert kapitel og omfatter i alt over 500 referencer. Det er mange års arbejde, der er sammenfattet her. Registeret er som det skal være og gør bogen anvendelig som opslagsbog, selv om store dele af den udmærket kan læses for ren fornøjelse.

Changs og Miles bog vil blive et hyppigt citeret referencværk i mange år fremover. Den er et vægtigt bidrag til svampedyrkingens fortsatte udvikling, og bør indgå i mange forskningsbiblioteker og private bogsamlinger. Desværre er prisen lige så professionel som bogen, men kvalitet koster i vore dage, sådan er det bare.

Rødblad-underslægten *Leptonia* (Blåhat) i Danmark og på Færøerne.

Jan Vesterholt

Hærvejen 62, 7183 Randbøl

Thomas Brandt-Pedersen

Søvej 15, 8870 Langå

Slægten Rødblad (*Entoloma*) er med sine godt 40 arter den mest artsrige hatsvampeslægt på Færøerne, og i Danmark er den med sine omkring 120 arter næststørst efter slørhattene (*Cortinarius*). Akkurat som det er tilfældet med slørhattene, er rødbladene en meget heterogen slægt, der er opdelt i talrige underslægter. Tidligere har flere af rødbladunderslægterne været opfattet som selvstændige slægter, men i dag er de slået sammen, blandt andet fordi de er kendetegnet ved at have den samme sporefarve og de samme kantede sporer.

Da *Leptonia* havde slægtsrang, anvendtes det danske slægtsnavn Blåhat, som henviser til de blå farver, der er karakteristiske for en stor del af arterne. Da visse *Leptonia*-arter helt mangler blå farver, kan navnet forekomme noget misvisende, men man må jo på den anden side også leve med, at det ikke er alle rødblade, der er tydeligt røde på lamellerne. I dag må slægtsnavnet Blåhat vige for Rødblad, og derfor skal underslægten almindeligste art, *Entoloma serrulatum* ikke hedde Savbladet Blåhat men Savbladet Rødblad. Der synes dog ikke at være noget i vejen for, at man fortsat anvender navnet Blåhat som en fællesbetegnelse for *Leptonia*-underslægten arter – også for de som ikke er blå.

Geografisk afgrænsning

Den væsentligste del af de indsamlinger, der ligger til grund for denne artikel, er gjort af TBP i Danmark i årene 1982-84 og af JV i Danmark i årene 1985-89 og på Færøerne i 1988-89. Da både det danske og færøske *Leptonia*-materiale har været gennemgået i forbindelse med udarbejdelsen af denne artikel er det valgt at medtage alle arter, der med sikkerhed er kendt fra enten Færøerne eller Danmark. Det er meget sandsynligt, at der i de kommende år vil blive fundet nye arter, som ikke er inkluderet i nøglen.

Blåhattenes voksesteder

Antallet af blåhatte-arter i Danmark er betragteligt, således er der dobbelt så mange blåhatte som flue-

svampe. Alligevel er det sjældent, der bliver fundet blåhatte på foreningsturene. Dette skyldes, at de kun findes på ganske bestemte steder og på ganske bestemte tidspunkter.

De fleste blåhatte-arter vokser på overdrev eller strandenge, typisk på lokaliteter, hvor der også findes vokshatte (*Hygrocybe*) og jordtunger (*Geoglossum* m.fl.). På rigtigt gode dage kan man godt finde op mod 15-20 forskellige blåhatte på et enkelt overdrev. Når blåhattene trods alt ikke findes nær så ofte som vokshattene, kan det dels skyldes, at de er vanskeligere at få øje på og dels, at de kun er fremme i en kort periode. De synes at toppe tidligt på sæsonen, og især i juli og august i fugtige somre kan de være særdeles talrige. Senere på året findes de sjældent i større antal, og i de år, hvor sommeren er tør, kan de næsten helt udeblive.

Blåhattene kan lige som vokshattene være indikatorer for værdifulde overdrev. Da udforskningen af de danske blåhatte langt fra er nået så langt som vokshattestudierne, er det for tidligt at sige hvilke overdrev, der er de mest værdifulde blåhatte-lokaliteter, men de bedste, vi kender, er dog alle gode vokshattelokaliteter.

Andre blåhatte træffes i kratskove på næringsrig bund, f.eks. i aske- eller ellemoser. Enkelte arter er eller kan være træboende, mens et flertal er jordboende. De skovboende blåhatte træffes overvejende i efterårsmånederne, men ingen af arterne er almindelige, og de synes aldrig at forekomme i store mængder eller flere arter sammen.

En tredje udmærket blåhatte-habitat synes at være ene-bevoksninger, men denne lokalitetstype har vi endnu ikke undersøgt særlig grundigt.

Feltkendetegn i forhold til andre underslægter

Arter tilhørende underslægt *Leptonia* er alle kendetegnet ved at have en fint til groft skallet hat. Hos enkelte arter ses skællene kun omkring hatmidten og kun med anvendelse af en god lup. Arter tilhørende

de to store underslægter *Entoloma* og *Nolanea* kendes fra *Leptonia*-arter på at have en glat, uskælet hat.

De i området forekommende arter tilhørende de små underslægter *Claudopus*, *Paraleptonia* og *Omphaliopsis* har tydeligt nedløbende lameller eller en sidestillet eller manglende stok. *Leptonia*-arter har altid midtstillet stok og smalt til bredt tilvoksede lameller – kun undtagelsesvis kan enkelte arter optræde med mere eller mindre nedløbende lameller.

De i området forekommende arter tilhørende underslægt *Pouzarella* er grå eller brune og minder en del om huesvampe eller spinkle trævhatte. Tillige er de besat med fine, lange hår, i det mindste ved stokbasis. *Leptonia*-arter er kraftigere eller anderledes farvet, og ingen af dem er decideret hårede.

De i Danmark kendte arter tilhørende underslægt *Alboleptonia* er hvide eller hvidlige. *Leptonia*-arter er tydeligt farvede.

Arter tilhørende underslægterne *Trichopilus* og *Inocephalus* er brune med en længdefibret, ret kraftig stok, og en hat, der som regel er puklet. De brune *Leptonia*-arter har enten glat stok, spinkel stok eller nedtrykt hatmidte.

De fleste rødblade i underslægt *Leptonia* har blå farver, og de fleste rødblade med blå farver tilhører underslægt *Leptonia*. Der findes dog også andre rødblade, som er helt eller delvis blå, og fire af disse er kendt fra området. Tre har uskælet hat og tilhører underslægt *Entoloma*, mens den fjerde har langt nedløbende lameller og står placeret i underslægt *Omphaliopsis*.

Ingen blåhatte har udpræget mellugt, og da en stor del af de øvrige rødblade har mellugt, er dette også en udmærket feltkarakter, der kan hjælpe med ved bestemmelsen til underslægt.

Betydningen af makroskopiske og mikroskopiske karakterer hos blåhatte

Som det fremgår af nedenstående nogle såvel som af nøglen hos Noordeloos (1987a), spiller farver og overfladebeskaffenhed af hat og stok en meget afgørende rolle ved bestemmelsen af blåhatte. Det er således næppe muligt at bestemme særligt mange arter uden at kende udseendet af den friske svamp.

Indenfor visse grupper af blåhatte spiller mikroskopiske karakterer så som sporestørrelse og tilstedeværelsen/fraværet af cheilocystider dog også en central rolle, ikke mindst blandt arter med brun hat og glat, blå stok.

I den nedenstående nøgle er tilstedeværelsen af blå farver, lige som hos Noordeloos, anvendt som

den første nøglekarakter. Der er dog næppe tvivl om, at den mest grundlæggende karakter i underslægten er tilstedeværelsen/fraværet af øskenceller i hymeniet. Dette fremgår blandt andet også af, at det er denne karakter, der ligger til grund for blåhattenes underinddeling i sektioner.

Der synes i adskillige tilfælde at være identiske eller næsten identiske mikroskopiske karakterer hos arter med forskellige farver. Således synes Savbladet Rødblad (*Entoloma serrulatum*), der skal være kendetegnet ved at have blå farver på både hat, lamelæg og stok somme tider at kunne optræde uden blå farver på en eller flere af disse steder. Hos Noordeloos (1987a) vil sådanne afvigende farveformer nogle ud i andre arter. Af andre artspar, hvor den eneste forskel synes at være tilstedeværelsen/fraværet af blå farver i dele af frugtlegemet, kan bl.a. nævnes *E. griseocyaneum*/*E. scabropellis*. Man kan på denne baggrund overveje, om det i nogle tilfælde ville være rimeligere, at sådanne blev opfattet som farvevarianter med varietets- eller formstatus.

Tre af de blåhatte, der er kendt fra området, er kendetegnet ved at have røde farver ved stokbasis, farver der hos udvoksede frugtlegerer fordeles ud over frugtlegemet og kan ændre de oprindelige farver dér. Det er ikke helt entydigt, om disse røde farver har deres oprindelse hos selve svampen eller om de skyldes fremmedelementer. Ingen af de tre arter er defineret alene på denne karakter, og da karakteren synes at være ret konstant hos disse arter, er der ingen umiddelbar grund til at betvivle karakterens taksonomiske anvendelighed. Vi har dog observeret enkelte tilfælde, hvor tilsvarende, rødlige farver har optrådt hos arter, hvor de ifølge litteraturen ikke skulle forekomme, og hvor de ikke optræder konstant, bl.a. hos *E. lividocyanulum* og *E. serrulatum* og muligvis *E. asprellum*.

Generelle bemærkninger til nøglen

Mange arter har blå farver. Hos nogle arter er disse meget iøjnefaldende, hos andre er de svage og kun synlige på stokken af helt unge eksemplarer. For at kunne se om flygtige blå farvenuancer er til stede, kræves der godt lys, og dagslys må absolut foretrækkes. Hos nogle arter er det vanskeligt at vurdere om stokken er blå eller grå, men som tommelfingerregel kan man gå ud fra at arterne skal kaldes "blå", hvis man i det grå eller sorte kan ane en flygtig blå nuance.

Alle blåhatte har en mere eller mindre skælet hat, men hos en del arter er disse skæl fine og kun synlige under lup. Mange arter er gennemskinneligt stribe-

de over lamellerne, især i fugtig tilstand. Hatfarven og de gennemskinnelige striber, der omtales i nøglen, er bedømt fra helt friske, endnu ikke udtørrede eksemplarer. Ældre eksemplarer, der har været udsat for regn, kan godt blive noget randstribede selv om de "ikke burde være det". Det er derfor vigtigt at bedømmelsen sker ud fra friske svampe. Genopvædning af let udtørrede eksemplarer, kan ofte lykkes i en plasticæske med et stykke vådt papir fra en køkkenrulle i bunden.

Nogle arter har fra begyndelsen hvide lameller, mens andre har grå eller brune. Når lamellerne hos ældre eksemplarer er rent laksefarvede, er det et godt tegn på, at lamellerne fra begyndelsen har været hvide eller i hvert fald meget lyse. Har lamellerne fra begyndelsen haft blå, grå eller brune farver, vil ældre eksemplarer normalt have mere uklare farver på la-

mellerne. Enkelte arter har blå, sort eller brunfarvet æg. Blå farver på æggen er en ret konstant karakter, der ses tydeligt både hos unge og gamle frugtlegemer, men brunfarvning af æggen er ikke altid konstant, og ses tydeligst og ofte kun hos ældre eksemplarer.

Hos nogle arter er stokoverfladen poleret-glat, mens den hos andre er tydeligt stribet, frugget eller skællet. At stokken er poleret-glat betyder, at den er helt glat eller meget fint silkefibret. I mange tilfælde er den næsten skinnende, men hos enkelte arter kan man undertiden se ganske få tiltrykte, mørkere silkefibre.

Nedenstående nøgle er et omredigeret afskrift fra den rødbladnøgle (forfattet af JV), der indgår i det bestemmelseværk til danske basidiesvampe (redigeret af JV og Jens H. Petersen), som forventes at udkomme i bogform på Gyldendals Forlag sommeren 1990.

Nøgle til arterne

1. Stok, evt. også hat med blå, blågrå, violette eller violetgrå farver, i hvert fald hos unge eksemplarer 2
Hverken hat eller stok med blå eller violette farver 32
2. Lamelæg blåsort, savtakket 3
Lamelæg af samme farve som fladen eller brun, helrandet eller noget uregelmæssig 4
3. På frønnet løvtræ, især af El. .... **1. Smuk Rødblad**
Entoloma euchroum
12. Savbladet Rødblad
E. serrulatum
- I græs på overdrev og i skov-lysninger 5
4. Både hat og stok med blå eller violette farver 5
Kun stokken med blå eller violette farver 17
5. Lameller hos unge eksemplarer blå eller violette 6
Lameller hos unge eksemplarer hvide, siden laksefarvede, somme tider med gråligt eller brunligt skær 10
6. På dødt løvtræ eller på jord i ellesumpe; med øskenceller. 7
På åbent land; uden øskenceller 8
7. Unge lameller dybt blåviolette, æg mørkere brunviolet; på frønnet løvtræ, især El; med cheilocystider ..... **1. Smuk Rødblad**
E. euchroum
- Unge lameller blågrå, sjældnere rent hvide, æg af samme farve eller lysere; på fugtig jordbund i ellesumpe, sjældnere på dødt træ; oftest uden cheilocystider ..... **2. Sart Rødblad**
E. lepidissium
8. Hat kegle- til klokkeformet, siden udbredt men altid med tydelig pukkel eller papil; stok rødtligt, gulligt eller grønligt anløbende, med lyst gulligt til orangerød basalfilt; uden cheilocystider ..... **15. E. cruentatum**

	Hat hvælvet til afladet eller med afskåret- afladet til nedtrykt top; stok ikke rødligt, gulligt eller grønligt anløbende, basalfilt hvid; hat uden papil; med cheilocystider	9
9.	Hat ikke gennemskinneligt stribet	14. Blåbladet Rødblåd <i>E. chalybaeum</i>
	Hat gennemskinneligt stribet	14a. <i>E. chalybaeum</i> var. <i>lazulinum</i>
10.	Stokbasis rød eller rødlig; hat kun i randen med blålige farver	29. Rødpletet Rødblåd <i>E. exile</i> var. <i>pyrospilum</i>
	Stokbasis ikke rød eller rødlig; hat ofte helt blå	11
11.	Hat dybt gennemskinneligt stribet i fugtig tilstand, 4-10 mm bred; stok 0,5-1 mm tyk.	16. Violblå Rødblåd <i>E. cyanulum</i>
	Hat ustribet eller højt gennemskinneligt stribet i randen, ofte betydeligt større; stok kraftigere.	12
12.	I skove på jord eller træ; med øskenceller På overdrev (evt. i græs i skovlysninger); uden øskenceller.	13
	Hat overvejende gråbrun, hos unge eksemplarer med blåt skær nær randen; stok blå eller violet; sporer med afrundede kanter	14
13.	purpurviolet til lillabrun; stok mørkt blå; sporer med ret skarpe kanter	4. Prægtig Rødblåd <i>E. tjallingiorum</i>
	Hat og stok violettgrå	3. Tvefarvet Rødblåd <i>E. dichroum</i>
14.	Hat mørkt blå eller næsten sort; stok af samme farve eller lysere	15
15.	Lamelæg ufarvet.	17. Violetgrå Rødblåd <i>E. mougeotii</i>
	Lamelæg brun	17a. <i>E. mougeotii</i> var. <i>fuscomarginatum</i>
16.	Med cheilocystider; hat mørkt indigoblå til næsten sort, ikke nævneværdigt afblegende med alderen; stok af samme farve, men afblegende	18. Skønfodet Rødblåd <i>E. corvinum</i>
	Uden cheilocystider; hat blåsort, evt. grå- brunligt afblegende med alderen; stok gråblå med violet skær	19. Sortblå Rødblåd <i>E. atrocoeruleum</i>
17.	Stok poleret-glat	18
	Stok fibret, trævlet eller småskællet	27
18.	Stokbasis rød eller rødlig	29. Rødpletet Rødblåd <i>E. exile</i> var. <i>pyrospilum</i>
	Stokbasis ikke rød eller rødlig	19
19.	Hat 5-20 mm bred; stok 1-2 mm tyk; under Ene (og måske Fyr) i åbne områder; med øskenceller	5. Ene-Rødblåd <i>E. juniperinum</i>
	Hat ofte større, stok ofte tykkere; uden til- knytning til Ene; uden øskenceller	20
20.	Hat højt gennemskinneligt stribet i randen; med cheilocystider.	21
	Hat gennemskinneligt stribet i fugtig tilstand; med eller uden cheilocystider	23
21.	Lamelæg brun.	20. Glatstokket Rødblåd <i>E. polioopus</i>
	Lamelæg af samme farve som fladen eller lysere	22

22.	Sporer gennemsnitligt kortere end 10 µm	20a. <i>E. polioopus</i> var. <i>parvisporigerum</i>
	Sporer gennemsnitligt længere end 10 µm	20b. <i>E. polioopus</i> var. <i>discolor</i>
23.	Med cheilocystider; hat gulbrun med veludviklede, mørkere skæl eller porfyrbun og utydeligt skælet	24
	Uden cheilocystider; hat ret mørkt brun og tydeligt skælet eller lysere og utydeligt skælet	25
24.	Hat porfyrbun med næsten sort midte, utydeligt skælet; sporer gennemsnitligt kortere end 10 µm	21. Porfyrgrå Rødblåd <i>E. porphyrogriseum</i>
	Hat gulbrun med veludviklede, mørkere skæl omkring midten; sporer gennemsnitligt længere end 10 µm	22. Brunskælet Rødblåd <i>E. sodale</i>
25.	Hat tydeligt småskælet, ret mørkt brun; stok stålblå	23. Ru Rødblåd <i>E. asprellum</i>
	Hat kun omkring midten med svage fnug eller småskæl, lys til ret mørkt gulbrun eller gråbrun	26
26.	Hat ret lyst gulbrun med mørkere plet i midten; stok først lyst til mørkt blå, snart afblegende til grå eller brun; basidier 4-sporede	24. Mørkøjet Rødblåd <i>E. lividocyanulum</i>
	Hat lyst til ret mørkt brun eller gråbrun; stok gråviolet, ofte med blå skær; halvdelen eller flere basidier 2-sporede, de øvrige 4-sporede	25. Tosporet Rødblåd <i>E. huijsmanii</i>
27.	I løvskove, evt. træboende	28
	På overdrev eller under nåletræer	29
28.	Hat 10-30 mm bred; stok øverst med fine fnug; med svag mellugt	7. Bøge-Rødblåd <i>E. placidum</i>
	Hat 20-70 mm bred; stok øverst med tydelige skæl; uden lugt	2. Prægtig Rødblåd <i>E. tjallingiorum</i>
29.	Hat 5-20 mm; stok 1-2 mm tyk; under Ene i åbne områder	5. Ene-Rødblåd <i>E. juniperinum</i>
	Hat ofte større, stok ofte tykkere; uden tilknytning til Ene	30
30.	Hat gennemskinneligt sribet, kun omkring midten med svage fnug eller småskæl; basidier overvejende 2-sporede	25. Tosporet Rødblåd <i>E. huijsmanii</i>
	Hat ikke gennemskinneligt sribet, tydeligt skælet; basidier 4-sporede	31
31.	Hat mørkt brun til næsten sort; stok næsten skinnende, fibret-sribet med mørkt blå fibre på stålblå baggrund; med øskenceller	6. E. lampropus
	Hat gråbrun til mørkt gulbrun; stok mat, blå til violetblå, tæt besat med sølvhvide, tiltrykte silkefibre; uden øskenceller	26. Gråblå Rødblåd <i>E. griseocyaneum</i>
32.	Hat i det mindste som ung rosa eller med rosafilla skær	33
	Hat grøn, gul, gulbrun, læderbrun, gråbrun, rødbrun eller mørkt brun	34
33.	Både hat og stok rosa; på overdrev	35. Rosa Rødblåd <i>E. roseum</i>

	Hat som ung rosa eller med flygtigt rosalilla skær, mod randen lysere til hvidlig, som ældre læderbrunlig omkring midten; stok hvid; i næringsrige løv-skove	36. Rosalilla Rødblåd <i>E. queletii</i>
34.	Stokbasis rød eller rødlig, evt. kun hos lidt ældre eksemplarer eller efter berøring.	35
	Stokbasis ikke rød eller rødlig	36
35.	Hat lyst gråbrun med mørkere prik i midten, evt. blåligt tonet mod randen, dybt gennemskinneligt stribet; stok grå til gulgrå eller olivengrå.	29. Rødpletet Rødblåd <i>E. exile</i> var. <i>pyrospilum</i>
	Hat mørkt gråbrun til rødbrun, højest svagt gennemskinneligt stribet i randen; stok gråbrun til rødbrun	30. E. turci
36.	Stok gulgrøn til grøngul; hat grøn, gul eller brun	34. Grøngul Rødblåd <i>E. incanum</i>
	Uden grønne farver	37
37.	Lamelæg blåsort, savtakket	38
	Lamelæg af samme farve som fladen eller lysere, ikke tydeligt savtakket	39
38.	I græs på overdrev eller i skovlysninger	12. Savbladet Rødblåd <i>E. serrulatum</i>
	På dødt løvtræ	13. E. linkii
39.	Stok poleret-glat, ikke tydeligt stribet	40
	Stok tydeligt stribet	45
40.	Hat 6-20 mm bred; stok 1-2 mm tyk, hvidlig, creme eller lyst brunlig; med øskenceller.	41
	Hat ofte større; stok ofte tykkere, gullig, gulbrun eller grålig; uden øskenceller	42
41.	Hat gulbrun til rødligt brun; cheilocystider køllefornede, undertiden manglende	11. E. weholtii
	Hat gråbrun; cheilocystider tilspidsede	10. E. cocles
42.	Hat gul, orangegul, brungul eller gulbrun	43
	Hat mørkt brun eller porfyrgrå	44
43.	Lameller gullige, hos udvoksede eksemplarer med brun æg	32. Gulstokket Rødblåd <i>E. xanthochroum</i>
	Lameller først blege, siden rosa, æg ikke brun	33. Brungul Rødblåd <i>E. formosum</i>
44.	Lameller fra begyndelsen brune; stok øverst noget gullig, nedefter grå; hat 15-50 mm bred, mørkt brun; sporer 9-14,5×6-9 µm	31. Gråfodet Rødblåd <i>E. longistriatum</i>
	Lameller og stok fra begyndelsen grå; hat 15-30 mm bred, porfyrbun; sporer 7,5-10×6-8 µm	21. Porfyrgrå Rødblåd <i>E. porphyrogriseum</i>
45.	Hat og evt. stok med orangegule til lædergule farver	28. Lædergul Rødblåd <i>E. kervernii</i>
	Hat gråbrun; stok af hattens farve eller lysere	46
46.	Stok 1-3 mm tyk; hat 5-20 mm bred	8. Småskælet Rødblåd <i>E. hispidulum</i>
	Stok tykkere; hat ofte bredere	47
47.	Hat snart nedtrykt, radiærfibret, fint småskælet omkring midten; med cheilo-cystider; med øskenceller.	9. E. griseorubidum
	Hat kegle- til klokkeformet, siden udbredt med eller uden pukkel, ikke nedtrykt, tydeligt skælet; uden cheilocystider; uden øskenceller.	27. E. scabropellis

1. Smuk Rødblad (*Entoloma euchroum*), 2. Sart Rødblad (*E. lepidissimum*), 3. Tvefarvet Rødblad (*E. dichroum*), 4. Prægtig Rødblad (*E. tjallingiorum*), 6. *E. lampropus*, 7. Bøge-Rødblad (*E. placidum*) og 8. Småskællet Rødblad (*E. hispidulum*).
 Akvarel Jan Vesterholt.

9. *Entoloma griseorubidum*, 10. *E. cocles*, 11. *E. weholtii* og 12.1-3. Savbladet Rødhat (*E. serrulatum*). Akvarel Jan Vesterholt.

Beskrivelse af arterne

Sekt. *Leptonia* (Fr.) Noordel.

Øskenceller tilstede; cheilocystider små eller manglende; hathud af septerede, cylindriske til noget udvidede hyfer; overvejende i skove.

1. Smuk Rødblad

(*E. euchroum* (Pers.: Fr.) Donk)

Hat 5-40 mm bred, hvælvet til afladet eller let nedtrykt, småskællet, violetblå, ikke gennemskinneligt sribet, ikke hygroman, men gråligt afblegende; unge lameller dybt blåviolette, æg mørkere brunviolet; stok 20-70×1-6 mm, cylindrisk, af hattens farve eller lysere, glat eller med mørkere længdefibre; lugt sødlig.

Sporer 9-11,5×6-8 µm; cheilocystider små, cylindriske, ofte farvede.

På frønet løvtræ, især af el. Ret sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, S-Jyll., Draved Skov, 18.10.1983, T. Læssøe (BP83-110).

Andre illustrationer: Phillips s. 116 – Bon s. 195 – Jahn s. 185 – J.E. Lange 76A.

Smuk Rødblad er let at kende på kombinationen af voksestedet og den mørkere lamelæg.

2. Sart Rødblad

(*E. lepidissium* (Svrček) Noordel.)

Hat 5-30 mm bred, halvkugleformet til hvælvet, evt. puklet, radiærfibret, noget småskællet omkring midten, mørkt blå, ikke gennemskinneligt sribet, ikke hygroman; unge lameller blågrå, sjældnere rent hvide, æg af samme farve eller lysere; stok 20-40×1-4 mm, cylindrisk, blå, glat eller fint længdefibret; lugt ubetydelig.

Sporer 9,5-11×6-8 µm; cheilocystider tilstede eller fraværende.

På fugtig jordbund i ellesumpe, sjældnere på dødt træ. Sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, NØ-Jyll., Rubjerg Knude Klitplantage, 18.10.1988, J. Vesterholt (JV88-792).

3. Tvefarvet Rødblad

(*E. dichroum* (Pers.: Fr.) Kumm.)

Hat 5-40 mm bred, hvælvet til afladet, evt. puklet, småskællet, især omkring midten, purpurviolet til lillabrun, ikke gennemskinneligt sribet, ikke hygroman; unge lameller hvide; stok 20-60×2-5 mm, cylindrisk, mørkt blå, nedefter fibret-sribet; lugt svag.

Sporer 9-12×7-9,5 µm, med ret skarpe kanter; cheilocystider cylindriske eller lidt grenede.

På jord i muldrige løvskove. Meget sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Hørret Skov S for Århus, 29.9.1987, R. Toft (JV87-784).

4. Prægtig Rødblad

(*E. tjallingiorum* Noordel.)

Hat 20-70 mm bred, hvælvet til afladet, evt. puklet eller let nedtrykt, skællet næsten til randen, overvejende gråbrun, hos unge eksemplarer med blåviolet skær nær randen, ikke gennemskinneligt sribet, ikke hygroman; unge lameller hvidlige; stok 25-100×2-10 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, blå eller violet, længdefibret, i toppen mere skællet; lugt svag.

Sporer 9-11×6-7 µm, med afrundede kanter; cheilocystider cylindriske eller lidt grenede.

På jord eller råddent træ i løvskove. Sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Als, Blomme-skobbel, 20.10.1983, S. Elborne (BP83-153).

Andre illustrationer: Ryman & Holmåsén s. 381 – Ill. svampeflora s. 181 – J.E. Lange 72A (de to sidstnævnte som *Rhodophyllus dichrous*).

5. Ene-Rødblad

(*E. juniperinum* Barkman & Noordel.)

Hat 5-20 mm bred, hvælvet til afladet, evt. puklet eller let nedtrykt, fint radiærfibret, evt. meget fint småskællet omkring midten, mørkt gråbrun, gennemskinneligt sribet 2/3 mod midten som fugtig, noget hygroman; unge lameller hvide til grå; stok 20-45×1-3 mm, cylindrisk, blå til stålgrå, glat eller fint længdefibret; lugt ubetydelig.

Sporer 8-10×6-8 µm; uden cheilocystider.

Under Ene (og måske Fyr) i åbne områder. Ret sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustrationer: Ingen.

6. *E. lampropus* (Fr.: Fr.) Hesl.

Hat 10-40 mm bred, hvælvet til afladet, radiærfibret, meget fint småskællet omkring midten, mørkt brun til næsten sort, ikke gennemskinneligt sribet, ikke hygroman; unge lameller hvide til lyst grå; stok 40-80×1-5 mm, cylindrisk, næsten skinnende fibret-sribet med mørkt blå fibre på stålblå baggrund; lugt ubetydelig.

Sporer 8,5-11,5×6-8,5 µm; uden cheilocystider.

I nåleskove eller på overdrev. Ret sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, S-Jyll., Pamhule

Skov V for Haderslev, 28.8.1988, M. Holm (JV88-452).

Andre illustrationer: Bon s. 195.

7. Bøge-Rødblad

(*E. placidum* (Fr.: Fr.) Noordel.)

Hat 10-30 mm bred, hvælvet til affladet eller let nedtrykt, småskælet, gråbrun, ikke gennemskinneligt stribet, ikke hygroman; unge lameller hvide; stok 20-60×2-4 mm, cylindrisk, evt. let rodslående, dybt blå, længdefibret, øverst med fine fnug; med svag mullugt.

Sporer 8-11×6-7 µm; uden cheilocystider.

I løvskove, ofte i mos på eller nær bøgstubbe. Ret sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Hjeremind Krat v. Bjerringbro, 4.9.1982, T. Brandt-Pedersen, K. Toft & I. Weng (BP82-122).

Andre illustrationer: Ryman & Holmåsén s. 381.

8. Småskælet Rødblad

(*E. hispidulum* (M. Lange) Noordel.)

Hat 5-20 mm bred, hvælvet til affladet med pukkel, skælet, især omkring midten, gråbrun, mørkest i midten, ikke gennemskinneligt stribet, ikke hygroman; unge lameller hvide til lyst grå; stok 15-60×1-3 mm, cylindrisk, lysere end hatten, fibret-stribet; lugt svag.

Sporer 9,5-13×6,5-8,5 µm; uden cheilocystider.

På overdrev og i løvskove, som regel ikke på typiske *Leptonia*-lokaliteter. Ret sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Ø for Vr. Nebel, 23.10.1989, J. Heilmann-Clausen & J. Vesterholt (JV89-1254).

Småskælet Rødblad minder overfladisk om en rødblad-art tilhørende underslægt *Nolanea*, hvor mange af arterne er små og gråbrune. Den kendes dog fra disse på sin fint skællede hat. Hos arter tilhørende underslægt *Nolanea* er hatten glat, bortset fra hos *E. fernandae*, hvor den er fint filtet. *E. fernandae* afviger fra Småskælet Rødblad ved at være udpræget mullugtende.

Sektion *Griseorubida* (Romagn.) Noordel.

Øskenceller tilstede; cheilocystider store og i øjnefaldende, sjældent manglende; hathud af noget udvidede hyfer med cystidelignende endeceller; overvejen- de på overdrev.

9. *E. griseorubidum* Kühn. ex Noordel.

Hat 20-45 mm bred, snart nedtrykt, radiærfibret, fint småskælet omkring midten, gråbrun, ikke gennemskinneligt stribet, ikke heller eller kun svagt hygroman; unge lameller hvide; stok 20-70×2-5 mm, cylindrisk, af hattens farve eller lysere, fibret-stribet; lugt sødlig.

Sporer 10-14×8-11,5 µm; cheilocystider store, tilspidsede.

I skove eller på overdrev. Kun kendt fra én lokalitet i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, N-Sjæll., Amager Fælled, København, 28.8.1982, T. Læssøe (kollektionsnummer bortkommet).

10. *E. cocles* (Fr.) Noordel.

Hat 10-20 mm bred, kegleformet til hvælvet, med eller uden lille pukkel, fint radiærfibret til næsten glat, gråbrun, gennemskinneligt stribet, udpræget hygroman; unge lameller lyst grå; stok 20-45×1-2 mm, cylindrisk, creme til lyst brunlig, poleret-glat; lugt i reglen svag.

Sporer 9,5-14×8-10,5 µm; cheilocystider store, tilspidsede.

I græs, mos eller tørvemos. Sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Tågelund V for Egtved, 17.7.1988, J. Vesterholt (JV88-279).

11. *E. weholtii* Noordel.

Hat 6-20 mm bred, hvælvet til affladet eller let nedtrykt, meget fint filtet-småskælet omkring midten, gulbrun til rødligt brun, mørkest omkring midten, gennemskinneligt stribet, hygroman; unge lameller hvide; stok 20-50×1-2 mm, cylindrisk, hvidlig til lyst brunlig; lugt ubetydelig.

Sporer 7-9×5,5-6 µm; cheilocystider kølleformede, undertiden manglende.

På overdrev eller åbne steder i skove. Sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Tågelund V for Egtved, 20.7.1988, J. Vesterholt (JV88-301/302).

Denne art er fornylig beskrevet fra Norge og er opkaldt efter den norske amatørmykolog Øyvind Weholt. Ifølge Noordeloos, der har stået for bestemmelsen af den citerede indsamling, er det det første fund af arten siden typekollektionen. Siden er arten blevet samlet på Fyn af Jacob Heilmann-Clausen.

14. Blåbladet Rødblad (*Entoloma chalybaeum*), 14a. *E. chalybaeum* var. *lazulinum*, 15. *E. cruentatum*, 16. Violblå Rødblad (*E. cyanulum*), 17. Violetgrå Rødblad (*E. mougeotii*) og 17a. *E. mougeotii* var. *fuscumarginatum*. Akvarel Jan Vesterholt.

19. Sortblå Rødblad (*Entoloma atrocoeruleum*), 20. Glatstokket Rødblad (*E. poliopus*), 20b. *E. poliopus* var. *discolor*. 21. Porfyrgrå Rødblad (*E. porphyrogriseum*), 22. Brunskællet Rødblad (*E. sodale*) og 23. Ru Rødblad (*E. asprellum*). Akvarel Jan Vesterholt.

Sektion *Cyanula* (Romagn.) Noordel.

Uden øskenceller; overvejende på overdrev.

12. Savbladet Rødblåd

(*E. serrulatum* (Fr.: Fr.) Hesl.)

Hat 5-35 mm bred, hvælvet til affladet eller nedtrykt, radiært trådet, trådene udgår fra hatmidten og ender som små skæl, blåsort, ikke gennemskinneligt stribet, sjældnere brun og noget gennemskinneligt stribet, ikke hygrofan; unge lameller hvidlige til gråblå, æg savtakket, mørkt blå, sjældnere ufarvet; stok 20-50×2-4 mm, cylindrisk til fladtrykt, gråblå til blå, sjældnere olivengrålignende med tiltrykte, blåsorte fibre, glat til fint længdefibret; lugt ofte noget sødlig.

Sporer 9-11,5×6,5-8 µm; cheilocystider kølleformede, med blåt indhold, sjældent farveløse.

I græs på overdrev og i skovlysninger. Hist og her i Danmark; ret almindelig på Færøerne.

Illustrerede kollektioner: Danmark, Ø-Jyll. Tågelund V for Egtved, 11.7.1988, J. Vesterholt (JV88-211)(12,1) – Ibid.; 16.7.1988, J. Vesterholt (JV88-270)(12,2) – Ibid., 20.7.1988, J. Vesterholt (JV88-293)(12,3).

Andre illustrationer: Ryman & Holmåsén s. 383 – Bon s. 195 – Phillips s. 117 (i nogle oplag ombyttet med *E. sericellum*).

Savbladet Rødblåd er antagelig den mest almindelige blåhat i Danmark, og i sin typiske form er den let at kende på sin blå, savtakkede lamelæg. Typisk er både hat og stok også mørkt blå (illustration 12,1), men undertiden findes den sammen med en form (illustration 12,2), hvor hatten overvejende er brunlig og hvor stokken har en underlig olivengrålignende farve med svagt blåt skær og med tiltrykte, mørkt blå længdefibre. Lidt vanskeligere kan det være at genkende former, der også savner farvet lamelæg (illustration 12,3), men her hjælper det ofte at studere hatskællenes beskaffenhed. De 3 former stod sammen inden for ganske få kvadratmeter.

13. *E. linkii* (Fr.: Fr.) Noordel.

Hat 5-20 mm, bred, hvælvet til affladet eller nedtrykt, radiærfibret og filtet til småskellet, især omkring midten, mørkt brun, ikke gennemskinneligt stribet, ikke hygrofan; unge lameller hvidlige til gråblå; stok 20-50×1-2 mm, cylindrisk, gråbrun, poleret-glat; lugt ubetydelig.

Sporer 8,5-10×6-7 µm; cheilocystider kølleformede, med blåt indhold.

På dødt løvtræ. Kun kendt fra én lokalitet i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustrationer: ingen.

Arten er meget sjælden, og den danske indsamling er det eneste bevarede fund.

14. Blåbladet Rødblåd

(*E. chalybaeum* (Fr.: Fr.) Noordel.)

Hat 10-45 mm bred, hvælvet til affladet eller med afskåret-affladet til nedtrykt top, skellet, især omkring midten, mørkt blå, ikke gennemskinneligt stribet, ikke hygrofan; unge lameller lyst blå, æg evt. brun; stok 20-50×2-4 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, blå, poleret-glat; lugt ubetydelig eller svagt sødlig.

Sporer 8,5-12,5×6-8,5 µm; cheilocystider kølleformede, med eller uden brunt indhold.

På overdrev. Hist og her i Danmark; kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Moesgård Strand S for Århus, 10.8.1987, J. Vesterholt (JV87-443).

Blåbladet Rødblåd er ret let at kende på sine blå lameller, og den er tillige en af de mest almindelige blåhatte. Undertiden kan det være vanskeligt at skelne hovedformen fra den gennemskinneligt stribede varietet. Det forudsætter under alle omstændigheder, at man har friskt materiale.

14a. *E. chalybaeum* var. *lazulinum* (Fr.) Noordel.

Hat gennemskinneligt stribet; i øvrige karakterer som artens hovedvarietet.

På overdrev. Hist og her i Danmark; kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Tågelund V for Egtved, 18.7.1988, J. Vesterholt (JV88-286).

Andre illustrationer: Ryman & Holmåsén s. 383 – Phillips s. 117 (som *Leptonia lazulina*) – J.E. Lange 77F.

15. *E. cruentatum* (Quél.) Noordel.

Hat 5-30 mm bred, kegle- til klokkeformet, siden udbredt men altid med tydelig pukkel eller papil, skellet, især omkring midten, indigoblå eller violetgrå, gennemskinneligt stribet; unge lameller lyst blå; stok 15-50×1-3 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, poleret-glat, blå, rødligt, gulligt eller grønligt anløbende med lyst gulligt til orangerød basalfilt; lugt ubetydelig.

Sporer 8-11×6,5-8 µm; uden cheilocystider.

På åbent land på næringsfattig bund. Kun kendt fra én lokalitet i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Læsten Bakker V for Randers, 2.10.1984, T. Brandt-Pedersen (BP84-12).

16. Violblå Rødblad

(*E. cyanulum* (Lasch: Fr.) Noordel.)

Hat 4-10 mm bred, hvælvet til affladet, filtet til meget fint skællet omkring midten, mørkt blå, gennemskinneligt stribet i fugtig tilstand, svagt hygroman; unge lameller hvide; stok 18-65×0,5-1 mm, cylindrisk, mørkt blå, poleret-glat; lugt ubetydelig.

Sporer 11-15,5×6,5-11 µm; cheilocystider kølleformede.

I mos under Ene, i næringsrige krat på fugtig bund etc. Sjældent men lokalt hyppigt i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, NV-Jyll., Bresgårde Sø V for Viborg, 18.8.1982, T. Brandt-Pedersen (BP82-91).

17. Violetgrå Rødblad

(*E. mougeotii* (Fr.) Hesl.)

Hat 10-45 mm bred, hvælvet til affladet eller nedtrykt, filtet til skællet, især omkring midten, violetgrå, ikke gennemskinneligt stribet, ikke hygroman; unge lameller hvide til creme, æg ufarvet; stok 30-80×2-4,5 mm, cylindrisk, af hattens farve, besat med mørkere violette fibre eller småskæl; lugt svag eller sødlig.

Sporer 9-11,5×6-8 µm; cheilocystider cylindriske til kølleformede.

I rigkær, sjældnere på strandenge og overdrev. Sjældent i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Sverige, Medelpad, Tälje, Nybodane, 25.8.1986, J. Vesterholt (JV86-576).

Andre illustrationer: Bon s. 195 – J.E. Lange 80H – Moser & Jülich Entoloma 15.

17a. *E. mougeotii* var. *fuscomarginatum* Noordel.

Lamelæg brun; cheilocystider med brunt indhold; i øvrige karakterer som hovedvarietetet.

På strandenge og kalkrige overdrev. Sjældent i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark; V-Jyll., Kærgård Klit, 11.7.1982, T. Brandt-Pedersen (BP82-65, holotype).

18. Skøn fodet Rødblad

(*E. corvinum* (Kühn.) Noordel.)

Hat 10-30 mm bred, hvælvet til affladet eller nedtrykt, filtet til skællet, mørkt indigoblå til næsten sort, ikke nævneværdigt afbløgende med alderen, ikke gennemskinneligt stribet, ikke hygroman; unge lameller hvide; stok 30-70×1,5-4 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, af hattens farve men afbløgende, besat

med mørkere længdefibre; lugt ubetydelig.

Sporer 8-11×6-7,5 µm; cheilocystider cylindriske til kølleformede.

På overdrev. Sjældent i Danmark; kendt fra Færøerne.

Illustrationer: Ill. svampeflora s. 183 – J.E. Lange 76C (begge som *Rhodophyllus lampropus*) – Beitr. Kenntn. Pilze Mitteleuropas III s. 168.

19. Sortblå Rødblad

(*E. atrocoeruleum* Noordel.)

Hat 10-40 mm bred, hvælvet til affladet eller med afskåret-affladet til nedtrykt top, skællet, især omkring midten, hat blåsort, ofte gråbrunligt afbløgende med alderen, ikke gennemskinneligt stribet, ikke hygroman; unge lameller hvide; stok 25-70×2-6 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, stok gråblå med violet skær, længdefibret; lugt ubetydelig.

Sporer 9-11×6-8 µm; uden cheilocystider.

På overdrev. Ret sjældent i Danmark; kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Tågelund V for Egtved, 17.7.1988, J. Vesterholt (JV88-275).

Andre illustrationer: Beitr. Kenntn. Pilze Mitteleuropas III s. 168.

20. Glatstokket Rødblad

(*E. poliopus* (Romagn.) Noordel.)

Hat 10-45 mm bred, hvælvet til affladet eller med afskåret-affladet til nedtrykt top, skællet, især omkring midten, mørkt gråbrun eller sepia, ikke eller kun utydeligt gennemskinneligt stribet, ikke hygroman; unge lameller hvidlige, æg brunfugget; stok 20-60×1-4 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, blå eller blågrå, siden mere grå, poleret-glat; lugt ubetydelig.

Sporer 9-13,5×6-9 µm; cheilocystider kølleformede, 30-80×5-12,5 µm.

På overdrev. Ret sjældent i Danmark; kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Færøerne, Streymoy, Saksun, 29.7.1988, J. Vesterholt (F480).

20a. *E. poliopus* var. *parvisporigerum* Noordel.

Afviger fra artens hovedvarietet ved sine mindre, 8-10×6-8 µm store sporer og ufarvede lamelæg.

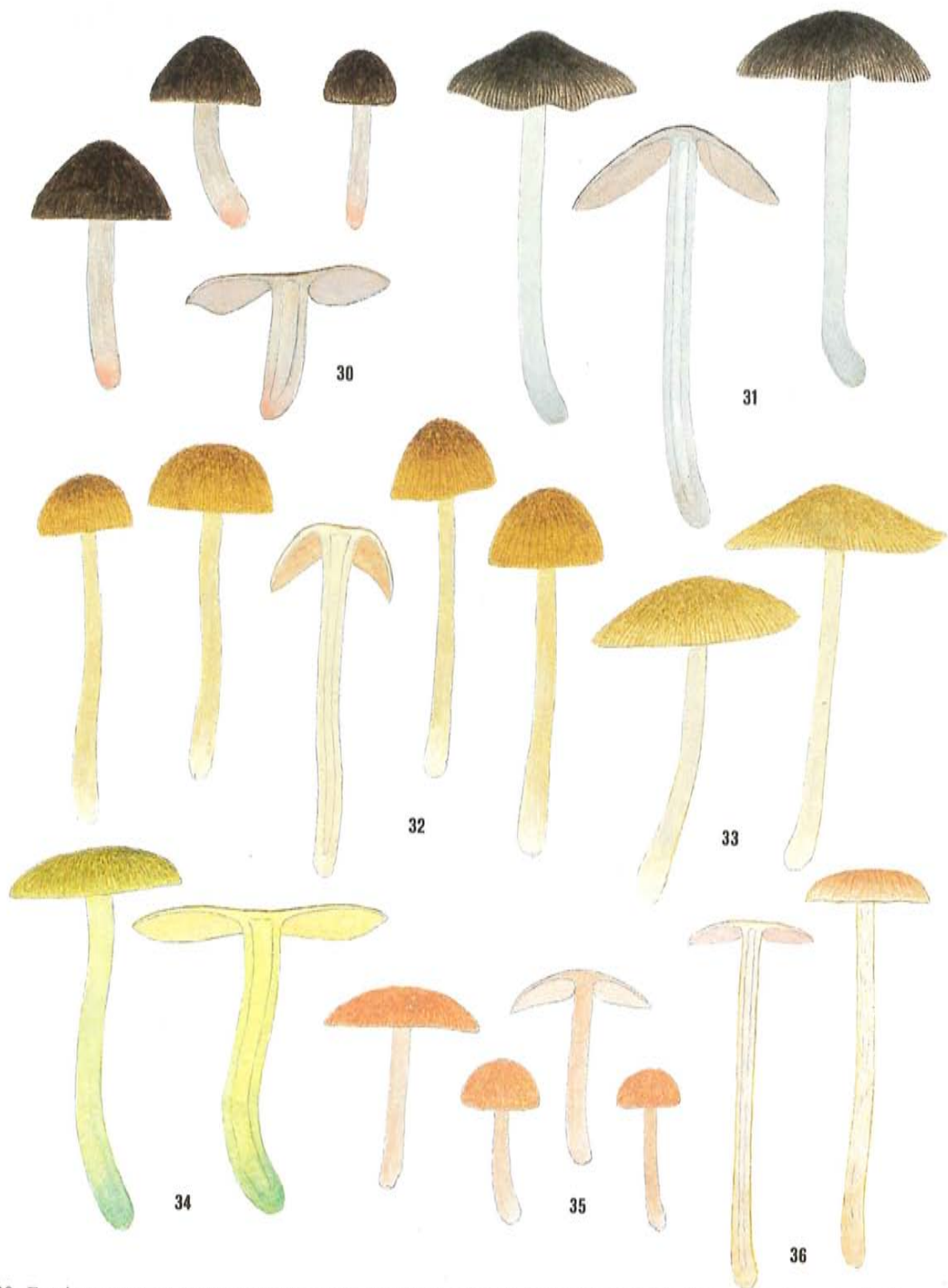
På overdrev mv. Sjældent i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

20b. *E. poliopus* var. *discolor* Noordel.

Afviger fra artens hovedvarietet ved sin ufarvede lamelæg og de kortere, 20-40×6,5-15 µm store cysti-

24. Mørkøjet Rødblad (*Entoloma lividocyanulum*), 25. Tosporet Rødblad (*E. huijsmanii*), 26. Gråblå Rødblad (*E. griseocyaneum*), 27. *E. scabropellis*, 28. Lædergul Rødblad (*E. kervernii*) og 29. Rødpletet Rødblad (*E. exile* var. *pyrospilum*). Akvarel Jan Vesterholt.

30. *Entoloma turci*, 31. Gråfodet Rødblåd (*E. longistriatum*), 32. Gulstokket Rødblåd (*E. xanthochroum*), 33. Brungul Rødblåd (*E. formosum*), 34. Grøngul Rødblåd (*E. incanum*), 35. Rosa Rødblåd (*E. roseum*) og 36. Rosalilla Rødblåd (*E. queletii*). Akvarel Jan Vesterholt.

der.

På overdrev. Sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Tågelund V for Egtved, 17.7.1988, J. Vesterholt (JV88-277).

21. Porfyrgrå Rødblåd

(*E. porphyrogriseum* Noordel.)

Hat 15-30 mm bred, hvælvet til affladet eller nedtrykt, utydeligt skællet, porfyrbun med næsten sort midte, gennemskinneligt stribet, ikke hygrofan; unge lameller grålige; stok 25-50×2-3 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, stålblå til rent grå, poleret-glat; lugt svag.

Sporer 7,5-10×6-8 µm; cheilocystider kølleformede.

På overdrev med krybende pil nær klitter. Kun kendt fra typelokaliteten i Danmark.

Illustreret kollektion: Danmark, NØ-Jyll., Grønestrands, 17.7.1982, T. Brandt-Pedersen (BP82-73, holotype).

22. Brunskællet Rødblåd

(*E. sodale* Noordel.)

Hat 10-35 mm bred, hvælvet til affladet eller med afskåret-affladet til nedtrykt top, gulbrun med veludviklede, mørkere skæl omkring midten, ikke hygrofan; unge lameller hvide; stok 10-60×1-4 mm, cylindrisk, gråblå med alderen mere gråbrun, poleret-glat eller enkelte tiltrykte længdefibre; lugt svag.

Sporer 9,5-13,5×7-9 µm; cheilocystider kølleformede.

På overdrev. Sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, NØ-Jyll., Grønestrands, 15.7.1982, T. Brandt-Pedersen (BP82-69/70).

23. Ru Rødblåd

(*E. asprellum* (Fr.: Fr.) Fayod)

(Syn.: Finskællet Rødblåd).

Hat 10-30 mm bred, hvælvet til affladet eller med afskåret-affladet til nedtrykt top. Hat tydeligt småskællet, ret mørkt brun, gennemskinneligt stribet til halvt ind mod midten, svagt hygrofan; unge lameller grå; stok 20-60×1-4 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, stålblå, poleret-glat eller med fine, tiltrykte længdefibre; lugt svag eller kokosagtig.

Sporer 9-14×6-10 µm; uden cheilocystider; basidier 4-sporede.

På overdrev. Hist og her i Danmark; kendt fra

Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Tågelund V for Egtved, 14.7.1988, J. Vesterholt (JV88-257).

Andre illustrationer: Ill. svampeflora s. 183 – Ryman & Holmåsén s. 382 – J.E. Lange 77D.

24. Mørkøjet Rødblåd

(*E. lividocyanulum* Noordel.)

Hat 10-35 mm bred, hvælvet til affladet eller med afskåret-affladet til nedtrykt top, glat eller fint grynet omkring midten, ret lyst gulbrun med mørkere plet i midten, gennemskinneligt stribet, ikke eller noget hygrofan; unge lameller hvide; stok 20-60×1-4 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, først lyst til mørkt blå, med alderen afblegende til grå eller brun, poleret-glat; lugt ubetydelig.

Sporer 8-10×6,5-7 µm; uden cheilocystider; basidier 4-sporede.

På overdrev. Ret sjælden i Danmark; kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Tågelund V for Egtved, 14-20.7.1988, J. Vesterholt (JV88-249/300).

25. Tosporet Rødblåd

(*E. huijsmanii* Noordel.)

Hat 10-40 mm bred, hvælvet til affladet eller nedtrykt, fint småskællet omkring midten, lyst til ret mørkt brun eller gråbrun, gennemskinneligt stribet, svagt hygrofan; unge lameller hvide eller lyst grålige; stok 20-60×1-3 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, stok gråviolet, ofte med blåt skær, glat eller med fine, tiltrykte, mørkere længdefibre; lugt ubetydelig.

Sporer 9,5-13,5×6-8,5 µm; uden cheilocystider; halvdelen eller flere basidier 2-sporede, de øvrige 4-sporede.

På overdrev. Sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Østergård v. Langå, 12.9.1982, T. Brandt-Pedersen (BP82-155).

Andre illustrationer: J.E. Lange 80F (som *Rhodophyllus griseorubellus* forma).

26. Gråblå Rødblåd

(*E. griseocyanum* (Fr.: Fr.) Kumm.)

Hat 15-50 mm bred, kegle- til halvkugleformet, skællet, gråbrun til mørkt gulbrun, ikke gennemskinneligt stribet, ikke hygrofan; unge lameller hvidlige; stok 20-120×2-6 mm, cylindrisk til fladtrykt, mat, blå til violetblå, tæt besat med sølvhvide, tiltrykte længdefibre; lugt ubetydelig.

Sporer 9-13,5×6-8,5 µm; uden cheilocystider.

På overdrev. Ret sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Moesgård Strand S for Århus, 10.8.1987, J. Vesterholt (JV87-449).

Andre illustrationer: Ryman & Holmåsén s. 382 – J.E. Lange 73C – Moser & Jülich Entoloma 14.

27. *E. scabropellis* Noordel.

Hat 15-50 mm bred, kegle- til klokkeformet, siden udbredt med eller uden pukkel, ikke nedtrykt, tydeligt skællet, gråbrun, ikke gennemskinneligt stribet, ikke hygroman; unge lameller hvide eller creme; stok 20-75×2-6 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, brunlig med tiltrykte, hvide fibre; lugt ubetydelig.

Sporer 9-12×6,5-8,5 µm; uden cheilocystider.

På overdrev. Sjælden i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Tågelund V for Egtved, 20.7.1988, J. Vesterholt (JV88-290).

E. scabropellis minder meget om Gråblå Rødblåd (*E. griseocyanum*), men savner de blågrå farver. Der er ingen andre skillekarakterer hverken mikroskopisk eller makroskopisk, og det er tankevækkende, at der på de 2 kendte, danske lokaliteter for *E. scabropellis* også stod Gråblå Rødblåd.

28. Lædergul Rødblåd

(*E. kervernii* (Guern.) Mos.)

Hat 10-45 mm bred, hvælvet til affladet eller med afskåret-affladet til nedtrykt top, skællet, især omkring midten, lædergul til orangegul, ikke gennemskinneligt stribet, ikke hygroman; unge lameller gullige; stok 20-55×2-4,5 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, af hattens farve eller hvidlig, fibret-tribet; lugt ubetydelig.

Sporer 9-11×6-8 µm; cheilocystider cylindriske.

På overdrev. Ikke kendt fra Danmark; kendt fra flere lokaliteter på Færøerne.

Illustreret kollektion: Færøerne, Sandoy, v. Sandvatn, 28.7.1989, J. Vesterholt (F1236).

Lædergul Rødblåd kan godt forveksles med ældre, gullige former af Silkevid Rødblåd (*E. sericellum*), der er placeret i underslægt *Alboleptonia*, og som derfor ikke er medtaget her. Mikroskopisk adskilles de to arter ved, at Silkevid Rødblåd har øskenceller.

29. Rødpletet Rødblåd

(*E. exile* (Fr.: Fr.) Hesl. var. *pyrospilum* (Romagn. ex P.D. Orton) Noordel.)

Hat 10-35 mm bred, hvælvet til affladet eller med afskåret-affladet til nedtrykt top, fint småskællet omkring midten, lyst gråbrun med mørkere prik i midten, evt. blåligt tonet mod randen, dybt gennemskinneligt stribet, hygroman; unge lameller hvide; stok 20-60×1,5-3 mm, cylindrisk, grå til gulgrå eller olivengrå, poleret-glat, evt. med få fine, tiltrykte længdefibre; lugt svag.

Sporer 9-12×6-8 µm; cheilocystider cylindriske til kølleformede, med eller uden brunligt indhold.

På overdrev. Hist og her i Danmark; kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Tågelund V for Egtved, 20.7.1988, J. Vesterholt (JV88-291).

Rødpletet Rødblåd er i sin typiske form let at kende på de lyse farver og den rødlige eller rødmenende stokbasis. Det hænder dog af og til, at man finder rødlig stokbasis hos indsamlinger med mørkere, mere tydeligt skællet hat eller med tydeligt blå stok. Det er endnu uafklaret, om sådanne indsamlinger skal henføres til endnu ubeskrevne arter eller om de blot er rødmenende former af velkendte, "ikke-rødmenende" arter.

30. *E. turci* (Bres.) Mos.

Hat 10-45 mm bred, hvælvet til affladet eller nedtrykt, filtet-småskællet, især omkring midten, mørkt gråbrun til rødbrun, højst svagt gennemskinneligt stribet i randen, ikke hygroman; unge lameller brunlige, æg ofte brunfarvet med alderen; stok 20-60×2-5 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, af hattens farve eller lysere, glat eller fint længdefibret; lugt sødlig.

Sporer 9-12,5×6-9 µm; cheilocystider kølleformede, ofte med brunligt indhold.

På overdrev. Kendt fra én lokalitet i Danmark og én på Færøerne, i begge tilfælde nær kysten.

Illustreret kollektion: Færøerne, Suduroy, Sandvik, 5.8.1988, J. Vesterholt (F606).

31. Gråfodet Rødblåd

(*E. longistriatum* (Peck) Noordel.)

(Syn.: *Entoloma sarcitulum* (P.D. Orton) Arnolds var. *majusculum* (Kühn. & Romagn.) Noordel.)

Hat 15-50 mm bred, hvælvet til affladet eller nedtrykt, skællet, især omkring midten, mørkt brun, gennemskinneligt stribet, hygroman; unge lameller brunlige, æg ofte mørkt fnugget; stok 20-70×2-4 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, øverst noget gullig, nedefter grå, poleret-glat; lugt svag.

Sporer 9-14,5×6-9 µm; cheilocystider kølleformede, med eller uden brunligt indhold.

På overdrev og i mos på enge. Sjældent i Danmark; kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, Ø-Jyll., Tågelund V for Egtved, 14.7.1988, J. Vesterholt (JV88-250).

32. Gulstokket Rødblad

(*E. xanthochroum* (P.D.Orton) Noordel.)

Hat 20-40 mm bred, hvælvet til afladet eller med afskåret-afladet til nedtrykt top, skællet, især omkring midten, gul til orangegul eller brungul, gennemskinneligt stribet mod randen, højst svagt hygroman; unge lameller gullige, æg ofte brunfarvet med alderen; stok 30-70×1-5 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, gullig, poleret-glat; lugt syrlig.

Sporer 10-14×6,5-9 µm; cheilocystider cylindriske til kølleformede, oftest med brunligt indhold.

På åbent land. Sjældent i Danmark; den mest almindelige *Leptonia*-art på Færøerne.

Illustreret kollektion: Færøerne, Streymoy, Hvitanes N f Tórshavn, 31.7.1988, E. Rald & J.H. Petersen (F522).

Gulstokket Rødblad ligner meget Brungul Rødblad og kan godt være vanskelig at holde adskilt fra denne. Indsamlinger med brun lamelæg skulle uden videre kunne henføres til Gulstokket Rødblad, men da denne karakter er relativt ukonstant inden for gruppen af brune *Leptonia*-arter (som f.eks. hos *E. longistriatum* og *E. turci*), er det nok usikkert, om der reelt er tale om to forskellige arter.

33. Brungul Rødblad

(*E. formosum* (Fr.: Fr.) Noordel.)

(Syn.: Gul Rødblad)

Hat 10-50 mm bred, hvælvet til afladet, fint skællet, især omkring midten, gulbrun, gennemskinneligt stribet mod randen, svagt hygroman; unge lameller blege, æg ikke brun; stok 25-90×1-4 mm, cylindrisk, lyst gulbrun, poleret-glat eller fint indvokset længdefibret; lugt ubetydelig.

Sporer 9-13,5×6-9 µm; cheilocystider cylindriske til kølleformede.

På åbent land eller i skovlysninger. Sjældent i Danmark; kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, S-Sjælland, Præstø Fed, 17.9.1985, T. Læssøe (TL-1156).

34. Grøngul Rødblad

(*E. incanum* (Fr.: Fr.) Hesl.)

Hat 10-40 mm bred, hvælvet til afladet, siden ofte tydeligt nedtrykt, radiærfibret, ofte småskællet, især omkring midten, grøn, gul, brun eller en blanding af disse farver, gennemskinneligt stribet, noget hygroman;

unge lameller hvide eller grønlig; stok 20-80×1,5-4 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, grøngul til gulgrøn, ofte blågrøn efter berøring eller i brud, glat eller ganske fint længdefibret; lugt sødlig-kvalmende.

Sporer 10,5-13×7,5-9,5 µm; uden cheilocystider.

På overdrev og i græs i skove, kalkelskende. Sjældent i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, N-Sjælland, Jægersborg Dyrehave, 5.8.1985, E. Rald & J. Vesterholt (JV85-470).

Andre illustrationer: Ill. svampeflora s. 183 – Phillips s. 116 – Ryman & Holmåsen s. 380 – Bon s. 195 – Cetto 99.

Grøngul Rødblad kan næppe forveksles med nogen anden rødblad-art. Farvene kan måske give anledning til forveksling med Papegøje-Vokshat (*Hygrocycbe psittacina*), men den er stærkt slimet og har hvide sporer

35. Rosa Rødblad

(*E. roseum* (Longyear) Hesl.)

Hat 10-30 mm bred, hvælvet til afladet, filtet-skællet, især omkring midten, rosa, ikke gennemskinneligt stribet, ikke hygroman; unge lameller hvide; stok 20-60×1-6 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, af hattens farve eller lysere, poleret-glat; lugt ubetydelig.

Sporer 8,5-10,5×7-8 µm; cheilocystider cylindriske til kølleformede eller tilspidsede.

På overdrev. Kendt fra én lokalitet i Danmark og én på Færøerne.

Illustreret kollektion: Færøerne, Suduroy, Sandvik, 5.8.1988, J. Vesterholt (F586).

Andre illustrationer: Moser & Jülich Entoloma 14.

Rosa Rødblad kan næppe forveksles med andre rødblade, men kan evt. have været forvekslet med Rød Amethystat (*Laccaria laccata*), som den har en overfladisk lighed med.

36. Rosalilla Rødblad

(*E. queletii* (Boud.) Noordel.)

Hat 10-40 mm bred, hvælvet til afladet, filtet-småskællet, især omkring midten, som ung rosa eller med flygtigt rosalilla skær, mod randen lysere til hvidlig, som ældre læderbrunlig omkring midten, ikke hygroman; unge lameller hvide; stok 10-60×1-5 mm, cylindrisk, evt. fladtrykt, hvidlig, fibret-stribet; lugt ubetydelig eller sødlig.

Sporer 10-12,5×6,5-8 µm; cheilocystider cylindriske.

I muldrige krat og løvskove. Sjældent i Danmark; ikke kendt fra Færøerne.

Illustreret kollektion: Danmark, S-Jyll., Kollund Skov, 19.9.1988, T. Læssøe (TL-1741).

Andre illustrationer: Boll. Gruppo micol. Bresadola 27 s. 90.

Som ung er arten let at kende på grund af hatfarven, men med alderen falmer de livlige farver og erstattes af lædergule. Som gammel kan den forveksles med gullige former af Silkevid Rødblåd (*E. sericellum*), som dog afviger ved at have øskenceller. Silkevid Rødblåd er placeret i underslægt *Alboleptonia* men synes nært beslægtet med *Leptonia*-arterne.

De citerede kollektioner

De citerede danske kollektioner er med mindre andet er nævnt deponeret på Botanisk Museum i København (C) eller vil blive overført dertil fra forfatterens herbarier. Alle de citerede færøske kollektioner vil blive overført til svampeherbariet på Føroya Nátturugripasavn i Tórshavn, enkelte af disse med duplum på Botanisk Museum i København (C).

Vi ønsker at takke Thomas Læssøe, Steen A. Elborne, Jacob Heilmann-Clausen, Henning Knudsen, Erik Rald, Jens H. Petersen, Mogens Holm, Christian Lange & Ronald Toft for at have stillet indsamlinger og/eller fotos af blåhatte til vores rådighed. Machiel E. Noordeloos takkes for at have set og bestemt kritiske indsamlinger og for at have gennemset en stor del af de illustrationer, der ligger til grund for denne artikel.

Litteratur

- Bon. M. 1984: Leptonie rosee interessante. – Boll. Gruppo micol. Bresadola 17: 87-93.
- Bon. M. 1987: The Mushrooms and Toadstools of Britain and North-West Europe. – Hodder & Stoughton.
- Cetto, B. 1982: I funghi dal vero, vol. 1, 9. ed. -Trento.
- Jahn 1979: Pilze die an Holz wachsen. – Herford.
- Lange, J.E. 1937: Flora Agaricina Danica, vol.2. – København.
- Lange, J.E. & M. Lange 1978: Illustreret Svampeflora, 4. udg. – Gad, København.
- Moser, M. & Jülich, W. 1985ff: Farbatlas der Basidiomyceten. Colour atlas of Basidiomycetes. – Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, New York.
- Møller, F.H. 1945: Fungi of the Færøes, part 1. Basidiomycetes. – Einar Munksgaard, København.
- Noordeloos, M.E. 1987a: *Entoloma* (Agaricales) in Europe. – Beihefte zur Nova Hedwigia, Heft 91.

Noordeloos, M.E. 1987b: Species concept in *Entoloma* (*Leptonia*). – Beiträge zur Kenntnis der Pilze Mitteleuropas 3:167-172.

Noordeloos, M.E. 1988a: *Entoloma* in North America. - Cryptogamic Studies Vol. 2., Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, New York.

Noordeloos, M.E. 1988b: Entolomataceae Kotl. & Pouz. in C. Bas, Th. W. Kuyper, M.E. Noordeloos & E.C. Vellinga: Flora Agaricina Neerlandica, Vol. 1. – A.A. Balke, Rotterdam, Brookfield.

Phillips, R. 1981: Mushrooms and other fungi of Great Britain and Europe. – Ward Lock Ltd., London.

Ryman, S. & I. Holmåsen 1984: Svampar, en Fälthandbok. – Interpublishing, Stockholm.

Vintersvampe

Ved læsning af SVAMPE 19 får man let det indtryk, at svampesæsonen kun med god vilje – og interesse for tørre bark- og poresvampe – kan strækkes længere end ca. 1. maj til slutningen af oktober. Jeg havde nu ingen problemer med at finde noget til gryden i vinteren 88-89. I november skulle jeg rode lidt i bladene for at finde Tragtkantarel (*Cantharellus tubaeformis*), men det blev til 3-4 kg efter den første frost. Østershattene (*Pleurotus ostreatus*) begyndte i oktober, men først december-januar var der mange, hhv. 3,5 og 6,5 kg pr. måned. Gran-Svovlhat (*Hypholoma capnoides*) samlede jeg først da Østershattene slap op i februar. Så kunne jeg hente et til to kilo om ugen til og med april.

Pragtbæger (*Sarcoscypha* sp.) dukkede op allerede 12/12, den var ret almindelig indtil 22/4. Klor-Bægermorkel (*Disciotis venosa*) så jeg første gang 9. februar som små knopper. Den havde en god sæson med ca. 100 frugtlegerer på 12-15 mycelier her i omegnen.

Der er megen forskel på hvor mange svampe der er i forskellige skove om vinteren/foråret. På eks-kursionen til Mortenstrup Skov 22/4 fandt vi 24 arter, mens der i Nordsjælland 21/4 og 23/4 blev fundet 3 og 5 arter.

Aksel Jørgensen

Landsdelsrapporter

Nordjylland

Januar varslede en fin sæson, med diverse traghatte, koglehatte og mange gødningssvampe. Februar var lige så fin en optakt til det vi en overgang troede skulle blive alle tiders, og mange af de gængse rødblade var allerede i fuldt sving.

Desværre gik sæsonen allerede lidt i stå i marts, vi manglede vand og fugt. April gav en ringe mørkeforekomst, mest i haverne – måske fordi der blev vandet lidt? Maj rettede lidt op på billedet, især i sidste del. Vårmusseron var fire uger forsinket, men kom så i pænt tal, og Giftig Rødblåd viste sig flere steder.

Mest typisk for vor sæson var Voks-Rødblåd; den var fremme hele året i de sure nåletræsplantager (især under gamle Ædelgraner) – og i skrivende stund står der mange frose eksemplarer tilbage.

Juni og juli var dejlige sommer måneder, og for en gangs skyld kunne vi kigge på fuglene og træernes prægtige løv. Der var absolut ingen grund til at bøje hovedet og kigge nedad. I august havde vi to meget skuffende ekskursioner til fruesko-stykket i Rold og til Aalborgs parkområder, men i begyndelsen af september begyndte der at ske lidt, og vi havde momentvis fine kollektioner af rørhatte og vokshatte. Midt i måneden var floret ekstremt ringe, så ringe, at en mindre begynderkursus måtte aflyses på grund af manglende svampe! Vi skal vist mange år tilbage for at finde en så artsfattig september. Stålbå Rødblåd var et aflyspunkterne, den blev fundet flere gange på de tørre bøgeskråninger, især i Hammer Bakker.

1989 blev hos os i nordjylland orangekantarellernes år. De var på grund af det tørre klima faste og kødede, og var helt i top omkring 1. oktober. Ligeledes i oktober kom så endelig vore gode orangemælkede mælkehatte, Gran- og Spiselig Mælkehat, samt Brunstokkede Rørhat. Rigtig gode sjældenheder bød året ikke rigtig på, så derfor virker vor rapport måske lidt spisesvampefikseret. Vi beder undskyldte, men skyder skylden på vejret og tørken. De underligt staccato forekomster var en plage for alle interesserede mykomaner. November og december forbigår vi i tavshed. Selv ved efterårsgravning af haverne var der, under 8 cm rimeligt fugtig muld, kun knastørt, støvet pulver at finde.

Gad vist om ikke 1989 var kamelens år i Kina – en ørkenvandring var det.

Ole Faaborg

Østjylland

I østjysk lokalafdeling holdt som vi i 1989 omkring 20 almindelige ekskursioner, fortrinsvis til forskellige dele af Århus og Vejle amter, men også enkelte til de fjernere egne af Jylland. Desuden fik vi i år rigtig gang i vore specialekursioner; ture hvor det på forhånd var annonceret at det drejede sig om et eller andet specielt emne. Det gav én tur efter farvesvampe, samt adskillige efter specielle svampegrupper, f.eks. vokshatte, bugsvampe, barksvampe og kerne-svampe. Specialekursionerne blev i flere tilfælde ledet af inviterede eksperter, f.eks. David Boertmann og Thomas Læssøe, og det var en fornøjelse at se 15-20 deltagere, entusiastisk kravle rundt for at samle pinde med "forkullet underside", for derpå at få demonstreret kernesvampeens gåder af Thomas. Specialekursionerne må betegnes som en absolut succes, og de vil blive fulgt op i de kommende år.

Vi har i løbet af året holdt adskillige kurser og møder. Begynderkurset i svampebestemmelse afholdtes på en kommuneskole i Århus, og det blev, med ca. 20 deltagere, igen i år en succes. Kurset i videregående svampebestemmelse, der afholdtes i universitetets lokaler, var præget af Jan Vesterholt og undertegnedes projekt "nøgler til de danske basidiesvampe", idet vi her imod projektets afslutning havde en række "slemme" nøgler (f.eks. blækhatte, hjelmhatte, champignoner og barksvampe), som holdet stred sig igennem med vanligt gå-på-mod. I marts afholdt vi vort forårsmøde, med foredrag om svampeøkologi efterfulgt af vor ordinære generalforsamling, og i november måned et absolut vellykket kursus i garnfarvning med svampe. Året afsluttedes med et ret sjovt julemøde med planlægning af forårets ture, samt masser af billeder fra året der gik.

1989's store kraftprøve blev afholdelsen af en svampeudstilling på Moesgård Museum i weekenden den 23.-24. september. Den lagde beslag på 10-15 personers arbejdskraft fra fredag til søndag, både til det rent praktiske, samt til bestemmelsen af de omkring 450 tilstedeværende svampearter. Vi var så heldige at have Steen Elborne tilstede til at hjælpe med tildelingen af navne. Udstillingen var absolut en succes, men det totale besøgstal er ukendt.

Med Århus-lugtegruppen, tog vi det første skridt til dannelsen af en række studiekredse. Lugtegruppen nåede desværre kun at holde tre møder i 1989, men interessante resultater lod ikke vente på sig – man konstaterede f.eks. at Blomkålssvampen lugter særdeles ubehageligt! At mødes på den afslappede studiekredsfacon, er absolut et godt supplement til de mere formelle arrangementer, kun kan det nok

være vanskeligt at virke imødekommende over for nye deltagere. Vi vil arbejde videre med strukturen i 1990.

Vi har i nogen tid haft et behov for at have en pjece med information om foreningen, kontingentstørrelse, lokale adresser mm., og derfor lavede vi i 1989 vores egen folder, i stil med den der i sin tid blev udgivet af svampeforeningen. Den er først og fremmest beregnet på uddeling til de mange ikke-medlemmer vi møder på vore offentligt annoncerede ture, svampeudstillinger, etc., og vi har i 1989 uddelt omkring 6-700 eksemplarer. Det er i virkeligheden meget let at lave en folder der er afstemt lokale forhold, og har man adgang til at lave den på et tekstbehandlingsanlæg, kan man for hver sæson let klippe et lille program ind med udvalgte ture beregnet for begyndere. Hele herligheden kan fotokopieres for omkring 1 kr. pr. ark (med tekst/billeder på begge sider), og da man jo altid kan gå ned og få kopieret nye, behøver man ikke at brænde inde med store, forældede oplag.

Har der så været svampe i Østjylland i 1989? Tja – fantastisk var det ikke, men den varme, tørre sommer bragte dog visse sjove arter frem. Mest bemærkelsesværdigt er det måske at Satans Rørhat (*Boletus satanas*), synes at have bidt sig fast i Jylland. Første (?) fund var vist på Trelde Næs ved Fredericia i 1986, hvor den også er fundet siden. I 1988 fandt vi den i Marselisborg Skov ved Århus, hvor den blev fundet adskillige gange i 1989, og på vores ekskursion til Staksrode Skov ved Vejle Fjord, den 3. september 1989, fandt vi omkring 40 eksemplarer i alle aldre. Man spørger sig selv, om så stor og karakteristisk en svamp virkelig kan have været overset, for de seneste år har vel ikke været så specielle? Men måske er det bare det behagelige resultat af det meget forhøjede aktivitetsniveau vi har opnået her i området.

Jens H. Petersen

Vestjylland

'89-sæsonen var i sin første del præget af en meget tør sommer. De første kantareller var fremme allerede midt i juni, men de næste lod vente længe på sig. Tørken gik i nogen grad ud over de ekskursioner Svampeforeningen afholdt i Vestjylland.

Årets første tur gik til Hoverdal Plantage. Turen var arrangeret i samarbejde med naturvejlederen i Ringkøbing Amt. Deltagere var der ingen mangel på; 150 mennesker og 3 hunde var mødt op. Svampene var det derimod lidt småt med, men lidt kantareller og rørhatte kom der da i kurvene. Efter turen tog de fleste af deltagerne med til Muldbjerg Mølle,

hvor de indsamlede svampe blev tilberedt. På trods af få svampe fik alle lejlighed til at smage.

En uge senere var der tur til Birkebæk Plantage syd for Herning. Turen skuffede, da en stor del af skoven var fældet og i resten var svampene "tørret væk".

På sæsonens 3. tur, en tur til Dejbjerg Plantage, manglede der ikke vand; de 80-90 personer der var mødt op måtte have regntøjet i brug. For svampene var regnen hårdt tiltrængt. Der blev fundet en del Karl Johan'er men ellers var mængden af svampe ikke noget at råbe hurra for.

Den fjerde og sidste ekskursion i 1989 var en specialeksekursion (arrangeret af østjyderne) til Vejers Strand efter klitsvampe. Vejret var godt, og 15 mennesker var mødt op for at høre Jan Vesterholt fortælle om de små, grå og brune svampe, der findes i klitter (trævlhatte, tåreblade m.fl.). Et af de mere spændende fund fra denne tur var *Bovista aestivalis*, en lille overset bovist, der nemt forveksles med Mark-Støvbold (*Lycoperdon lividum*).

Skal man bedømme svampesæsonen 1989 set med vestjyske briller, vil det nok blive et "lidt under middel" år, uden de store hits, og med et spisesvampeflor der nærmede sig østdanske tilstande, hvor man skal lede efter kantarellerne.

Morten Christensen

Sønderjylland

I alt blev der afholdt 14 ekskursioner i det sønderjyske område, med en fin fordeling over landsdelen, hvad der også kunne mærkes på antallet af fremmødte.

Traditionen tro gik den første tur, d. 30. april, til Frøslev Plantage for at samle Stenmorkler, men da morklerne i de sidste år åbenbart har været i tilbagegang, havde vi allieret os med Naturhistorisk Forening, Sønderjylland, som deltog med en sagkyndig ornitolog. Morklerne var allerede fremme fra først i april måned, men turens kulinariske udbytte blev beskedent; til gengæld fik vi mange fugle at se og høre. Der var mødt ca. 30 deltagere op, hvilket må siges at være ganske pænt.

Lørdag d. 5. august gik turen til Kirkeby Plantage på Rømø. Denne ekskursion må med sikkerhed være landets dårligste, både med hensyn til antallet af fremmødte deltagere og arter – der var, foruden turlederen, mødt 2 voksne og 2 børn op; ialt blev der fundet 4 arter, hvoraf den eneste storsvamp var Prægtig Skørhat (*Russula paludosa*).

Den 5. oktober gik den traditionelle tur med efterfølgende fælles spisning igen til Lovrup Plantage, hvor værtsparret serverede en meget velsmagende

svamperet i deres sommerhus ved Arrild ferieby. Der var ca. 15 deltagere, og der blev både lavet udstilling på ialt 74 arter, og talt om en masse hyggelige ting.

Selvom der i sommerens løb var tørt, og en del arter udeblev, må man sige at sæsonen er gået relativt godt. Af de mere sjældne arter kan nævnes: Tenstokket Rørhat (*Boletus appendiculatus*) fra Sønderskoven på Als, Gylden Kam-Fluesvamp (*Amanita crocea*) og Isabella-Fluesvamp (*Amanita eliae*) fra Sønderskoven ved Åbenrå, Ege-Spejlporesvamp (*Inonotus dryadeus*) fra Draved Skov og Puklet Parasolhat (*Macrolepiota mastoides*) fra Nørreskoven på Als og Lovrup Plantage.

Til næste år er der planlagt nogle kurser, hvor vi håber på god tilslutning. Det bliver enten heldags-, eller weekend- kurser, nærmere beskrivelse følger i efterårsprogrammet.

Ronald Toft

Sjælland

Takket være det usædvanlig milde klima i årets første måneder blev det en meget lang "svampesæson", omend i efteråret ubehageligt afbrudt af langvarige tørre perioder.

Mange Fløjlsfod (*Flammulina velutipes*) og Gran-Svovlhat (*Hypholoma capnoides*) kunne samles allerede fra februar, og i påsken i slutningen af marts blev der meldt om fund af Hekseringshat (*Lepista*). Morklerne viste sig så tidligt, allerede i sidste halvdel af april, at det blev de færreste forundt at støve nogle op i den sædvanlige morkeltid i midten af maj. Det samme gjaldt stenmorklerne. På Boserup turen 14. maj blev der kun fundet 6-7 eksemplarer af Spiselig Morkel (*Morchella esculenta*), der til gengæld var meget store (var. *crassipes*). I Rørvig fandtes allerede 29. april flere pragteksemplarer af Spiselig Morkel, medens der i Tisvilde Hegn dagen efter kun fandtes fire stk. Spiselig Stenmorkel (*Gyromitra esculenta*). Her fandtes ligeledes Sorthvid Foldhat (*Helvella leucomelaena*). Allerede 4. maj blev der fundet Vårmusseron (*Calocybe gambosa*) i Hornbæk Plantage. På Boserup turen blev der kun fundet et mindre antal, og den manglede i øvrigt næsten totalt på de sædvanlige lokaliteter, lige bortset fra fund af store mængder på Køge Ås 15. maj. Den følgende tid var særdeles svampefattig på grund af tørken bortset fra sporadiske fund af fluesvampe, skørhatte og champignoner. Selv den ellers almindelige Bredbladet Væbnerhat (*Tricholomopsis plathyphylla*) "glimrede" ved sit fravær. De små kantareller kom frem i slutningen af juni.

I begyndelsen af juli øgedes svampefloret igen, bl.a. med det første eksemplar af Tenstokket Rørhat (*Boletus appendiculatus*), der iøvrigt blev fundet usædvanlig mange af i resten af sæsonen. Ellers var også juli relativt tør med et begrænset antal svampe. I slutningen af juli blev der igen rigeligere med svampe på Sjælland. 30. juli var første gang alle kunne få spisesvampe med hjem. Samme dag observeredes en større gruppe Sommer-Rørhat (*Boletus aestivalis*).

Lidt over midten af august kom det store svampeflor, da enorme "skud" af Karl Johan'er så at sige på en gang dukkede op overalt. På et tidspunkt hvor "Kokkenes Torvchal" på Strøget i København udbød Karl Johan'er til 50 kr for 100 gram, kunne man sanke i kilovis i Nordsjællands skove. Det var simpelthen umuligt at plukke rent. Der var Karl Johan alle vegne, og kurvene blev overfyldte. Tillige var de fleste fri for svampefluelarver. Dem havde den tørre sommer næsten udryddet. Også de mange champignons, der i løbet af den følgende tid kunne plukkes, var fri for larver. De flotte forekomster af Karl Johan fortsatte til langt hen i september.

Efterårssæsonen fremkaldte mange forskellige arter af rørhatte. Af indigo rørhattene især Punktstokket Indigo-Rørhat (*Boletus erythropus*) med rigt farvespil til det stærkeste mørkt purpurrøde, men også Netstokket Indigo-Rørhat (*Boletus luridus*). Skøn-fodet Rørhat (*Boletus calopus*) var almindelig overalt. I Lyngby Åmose har der i år været usædvanlig mange eksemplarer af Elle-Rørhat (*Gyrodon lividus*). Fra Frederiksborg Slotspark kan nævnes et fund af Sortblående Rørhat (*Boletus pulverulentus*), og fra Hvidkilde turen 10. september et fund af Kastanie-Rørhat (*Gyroporus castaneus*).

Efteråret var rigt på spiselige skørhatte især Broget Skørhat (*Russula cyanoxantha*), der så småt kom frem allerede i midten af juni og toppede i sidste halvdel af september, kunne fylde godt i svampekurven. På turen til Vemmetofte 3. september fandtes Marcipan-Skørhat (*Russula laurocerasi*) breddsået. I modsætning til hvad navnet og duften antyder, er den desværre helt uspiselig. På samme tur var der rigeligt med mælkehatte, og Grøn Fluesvamp (*Amanita phalloides*) var temmelig almindelig. Til Svampefesten ved Hvidkilde var der rigeligt med spisesvampe, og der blev bl.a. budt på skørhattesuppe.

Hyppigt forekommende i år var Anis-Savbladhat (*Lentinellus cocleatus*), diverse arter af Munkehat (*Melanoleuca*) og Tåge-Tragthat (*Clitocybe nebularis*), der dukkede op allerede fra begyndelsen af oktober, og som var talrig til frosten satte ind.

18.-20. september var svampefloret i top igen, og der fandtes langt over hundrede arter på hver tur. Mod slutningen af oktober mindskedes svampefloret igen. Fluesvampene forsvandt næsten helt, og kun de egentlige efterårssvampe holdt ud indtil slutningen af november. Alt i alt et magert seneefterår for spisesvampe. Selv østershattene har været sjældne i år.

Børge Rønne og Preben Graae Sørensen

Bornholm

På Bornholm afholdt Svampevennerne i 1989 14 ekskursioner, 3 medlemsmøder og – for første gang – svampeudstilling med åben svampebestemmelse. Svampesæsonen var præget af den meget varme og tørre sommer. På Bornholm varede tørken længere end i resten af landet, så svampene kom sent hos os. På turene i august/september fandt vi næsten ingen hatsvampe, og hvis man ville have spisesvampe, måtte man "nøjes" med Rødmende Fluesvamp, Brun Kam-Fluesvamp og forskellige skørhatte. Der var langt mellem rørhattene, f.eks. er de første fund af Karl Johan og Punktstokket Indigo-Rørhat dateret så sent som 27/8! Selvfølgelig var der nogen, der fandt kantareller – det er der altid, hvis bare man er ihærdig nok – men der var ikke den vrimmel, som vi har været begunstiget med de sidste tre år.

Først i slutningen af september til begyndelsen af oktober var der rigtig noget at gå efter. Vi fik et gevaldigt rørhatte-boom på dette tidspunkt (specielt Karl Johan og Brunstokket Rørhat) og mange meldte også om enorme mængder af kantareller – altså omkring 1. oktober! Samtidig klagede andre over manglen på svampe, og noget om snakken var der. På en ekskursion til Hasle Lystskov den 7/10, med Joan Moberg som leder, oplevede vi et næsten svampe-tomt område, samtidig med at folk havde travlt med at høste til fryseren fra Paradisbakkerne og Bodilsker og Poulsker Plantager. Som én så rammende sagde: "det er østlandet, der har fået alle svampene i år".

Bemærkelsesværdigt iøvrigt for sæsonen: Randbæltet Hjelmmhat (*Galerina marginata*) var almindelig – pas iøvrigt på flisbund! Vi fandt et stykke med flis i Paradisbakkerne, hvor svampen voksede i tætte flokke, hundredevis sammen. Rødbrun Rørhat (*Boletus pinophilus*) sås flere gange, ligesom Tvefarvet Ametysthat (*Laccaria bicolor*). Af enkeltfund bør nævnes Børstehåret-Spejlporesvamp (*Inonotus hispidus*) fra Listed, 27/7; Pælerods-Svovlhat (*Hypholoma radicosum*) og Skinnende Lakporesvamp (*Ganoderma lucidum*) fra Almindingen Vest, 27/8; Brunpudret Snyltehat (*Asterophora lycoperdoides*)

fra Rutsker Højlyng, 3/9; Rosenrød Slimslør (*Gomphidius roseus*) fra Dueodde, 17/9; Lærke Mælkehat (*Lactarius porninensis*) fra Rø Plantage, 7/10 og Papegøje-Vokshat (*Hygrocybe psittacina*) fra Bodilsker Plantage, 29/10. Hertil kommer de under udstillingen nævnte arter.

Årets store begivenhed var vores første svampeudstilling med åben svampebestemmelse, den 23-24/9 på Svaneke Bibliotek. Vi havde allieret os med Poul Printz, der begge dage stod for artsbestemmelsen af svampene, og iøvrigt havde givet os gode råd undervejs. Desuden havde to af os sidste år været med til Peter Liep-udstillingen, hvor vi fik en fornemmelse af, hvordan man griber sagen an. Udstillingen blev bygget op ligesom Peter Liep, med svampemodtagelse udendørs, og udstilling indendørs. Svampene blev lagt frem på paptallerkner med kartotekskort med svampenes navn m. v. sat på. Tallerknerne blev sat på borde efter slægtsorden. Alle borde var smukt pyntet med svampedekorationer, og på væggene hang forskelligt oplysende planchemateriale og plakater. Udover svampene, var der nogle miniudstillinger: garnfarvning med svampe, svampe i fødevarerindustrien, svampe på frimærker, og et bord med et righoldigt udvalg af svampelitteratur.

Forud for udstillingen havde flere hold af foreningens medlemmer været ude at samle svampe forskellige steder på øen, så vi havde godt 100 arter at åbne på. I løbet af dagen øgedes artsantallet til 180. Der var ca. 150 besøgende om lørdagen, heraf 40 til 50 medbringende svampe til bestemmelse. Om søndagen startede vi med en ekskursion i Paradisbakkerne, primært for at skaffe materiale til fornyelse af udstillingen. I løbet af dagen havde vi omkring 175 gæster, og igen 40 til 50 stykker med svampekurve. Ved udstillingens lukning var det samlede artsantal nået op på 208. I betragtning af hvor tørt det havde været helt op til en uges tid før udstillingen, må det siges at være et flot resultat.

Der kom to "store" fund ind til udstillingen, nemlig Prægtig Mælkehat (*Lactarius repraesentaneus*) og *Lactarius hyssiginus*. Desuden indkom følgende bemærkelsesværdige fund, hvoraf flere blev registreret fra Bornholm for første gang: Nordisk Mælkehat (*Lactarius trivialis*), Agurkehat (*Macrocystidia cucumis*), Blodrød Skørhat (*Russula sanguinea*), Smuk Skørhat (*Russula velenovskiyi*), Mørkviolet Slørhat (*Cortinarius violaceus*), Sortblående Rørhat (*Boletus pulverulentus*), Stor Kam-Fluesvamp (*Amanita ceciliae*) og Rosa Fagerhat (*Calocybe carnea*).

Lasse Andersen & Karen Nisbeth

Anmeldelse

Brandrud, T.E., H. Lindström, H. Marklund & S. Muskos: *Cortinarius*, Flore Photographica, 1. levering (af ialt 5 planlagte) indeholdende samlemappe, teksthæfte, skilleblade og 60 ark med svampebeskrivelser, pris 330 SEK (4 sprogversioner: svensk, engelsk, tysk og fransk).

Tartarat, A.: *Flora analytique des Cortinaires*. – La fédération mycologique Dauphiné-Savoie, 318 pp. (franksproget), pris ca. 380 kr.

Der er inden for det sidste års tid kommet to nye værker om slørhatte (*Cortinarius*). Tartarats bog er et bestemmelsesværk uden billeder, og Cortinarius, Flora Photographica (i det følgende forkortet CFP) er, som navnet siger, et farvebilledværk. Forskellene på de to bøger rækker dog en del videre end det.

Tartarat fortæller i indledningens første sætning, at der ialt findes 2-3000 slørhattearter, og på de efterfølgende 300 sider udnævnes 1340 arter, varieteter og former.

I teksthæftet til CFP anføres det, at der i Europa findes op mod 400 (måske 500) slørhattearter i naturen, men at der er beskrevet 4-5 gange så mange arter. Medvirkende til denne overflod af arter er bl.a., at typestudier har været undtagelsen blandt slørhatteforskere, og at især franskmænd R. Henry har en meget snæver artsopfattelse, der har gjort det muligt for ham alene at opstille mere end 500 nye slørhattearter.

Tartarat følger Henry's tradition hvad artsopfattelse angår, og hans behandling af Henry's arter kan ikke just beskyldes for at være kritisk. Tartarats beskrivelser er for korte (3-4 linier) og rummer så få karakterer, at det er vanskeligt at bedømme, om de bestemmelser, man når frem til via nøglen, er troværdige. Autorciteringen er ofte mangelfuld, den følger aldrig de eksisterende regler, og der skelnes ikke mellem gyldigt og ugyldigt publicerede navne. Ved hver enkelt art henvises der til noter, hvori der på ret uoverskuelig vis er refereret til beskrivelser og illustrationer i visse andre værker. Synonymer angives kun sporadisk, og det er vanskeligt at se i hvilke tilfælde, der refereres til fejltolkninger. Det er efter min opfattelse især beklageligt, at der ikke henvises til originalbeskrivelser, for det kunne have gjort bogen nyttig som opslagsværk.

Tartarat deler, som der er tradition for, slørhattene op i 7 underslægter: *Cortinarius*, *Dermocybe*, *Leprocycbe*, *Phlegmacium*, *Myxacium*, *Telamonia* og *Sericeocybe*. Det gør man ikke i CFP. Her slås de tre førstnævnte sammen i underslægt *Cortinarius* og de sidste i underslægt *Telamonia*. Denne disposition synes jeg er meget fornuftig!

Systemet i CFP er (ligesom i Mosers og Jülichs plancheværk), at man får løse ark, som ordnes i samlemapper, der fremsendes efterhånden, som man får brug for dem. Billederne – som Hans Marklund er hovedansvarlig for – er taget på neutral baggrund (gråfarvede egeplanker). Billederne er store, blødt belyste, velkomponerede, godt trykte og skarpe, og hvad der er nok så vigtigt: de forestiller store, flotte kollektioner, hvor svampe i alle alderstrin og alle dele af svampene bliver vist. Informationsværdien i hvert enkelt billede er usædvanlig høj, og jeg mener ikke, at der er

nogen, der helt kommer op på siden af Hans Marklund, når det gælder om at lave svampefotos med høj informativ og æstetisk værdi.

Under billederne er der en 30-40 linier lang beskrivelse, der også kommer ind på forvekslingsmuligheder m.v. Der refereres til stedet hvor arten først blev beskrevet, ligesom der er henvisninger til særligt detaljerede beskrivelser andetsteds. Relevante synonymer anføres også.

Og så er vi nok fremme ved noget, som vil falde en del mennesker for brystet. Som det også har været tilfældet i andre slægter, der har været under kritisk behandling (af folk med kendskab til nomenklaturregler), er man blevet præsenteret for en del navneændringer, også blandt de mere velkendte arter. I gruppen omkring Høj Slørhat (før *C. elatior* Fr., nu *C. lividoochraceus* (Berk.) Berk.) har de gamle navne været en tur i nomenklaturkarrusellen med deraf følgende ombytninger.

Brandrud og co. vil givetvis komme til at høre for nogle af disse ændringer, selv om de er ganske uden skyld i, at f.eks. Cookes navn for Puklet Gift-Slørhat så længe har været ignoreret. Selv synes jeg, det er helt fint, at vi nu lærer at bruge ældre, gyldigt publicerede navne. En del sværere vil jeg nok få det med at vænne mig til deres ret udbredte brug af underarter, for det er et niveau, der ellers ikke er tradition for at operere med inden for mykologien. Underarterne anvendes her i tilfælde, hvor to taxa, der nær ligner hinanden meget, vokser på forskellige habitater. Man kan frygte at en eller anden franskmænd, der holder af at se sit navn på tryk skulle få lyst til at overføre dette princip på alle andre svampegrupper.

I det udmærkede teksthæfte til CFP er der bl.a. en gennemgang af de makroskopiske og mikroskopiske karakterer, der anvendes ved bestemmelse af slørhatte, ligesom der er en nøgle til de 4 underslægter og de ret talrige sektioner, hver af disse er underinddelt i. Umiddelbart vil jeg mene, at der er opnået større overskuelighed som følge af den reviderede inddeling af slægten.

Både mappe, hæfte, skilleblade og tavler er meget grundigt og nydeligt udført, og prisen havde uden tvivl været meget højere, hvis ikke der havde været fondsmidler at trække på. Skal jeg til slut fremhæve en enkelt negativ ting, må det være, at mappen er ret vanskelig at få overblik over. Godt nok har de enkelte ark numre, men disse numre er ikke nogen hjælp, hvis det er en bestemt art, man skal finde frem til. Og skal man søge efter en art ud fra et nu forældet navn, er problemet endnu større. Måske en eller anden indexeringsordning i sidste levering kan afhjælpe problemet.

Tartarats bog vil fortrinsvis kunne anvendes af de, der savner Henry's mere tvivlsomme arter i Mosers kryptogamflora – selv vil jeg stille den hen ved siden af mine fotokopier af alle Henry's artikler, med risiko for at den vil komme til at samle en del støv i de kommende år.

CFP er den flotteste svampebog, jeg nogensinde har set og med sine fine illustrationer er den uundværlig for de, der har lyst til at lære slørhattene bedre at kende – selv glæder jeg mig meget til de kommende udsendelser.

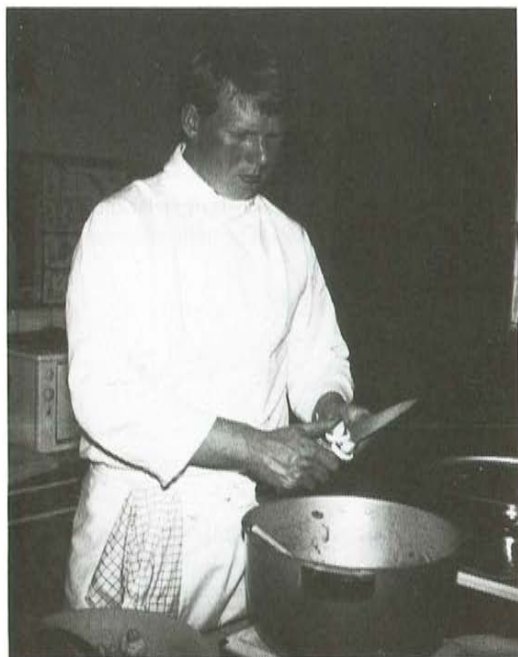
Jan Vesterholt

Spændende retter med svampe

Den daglige avis Politiken bliver skimmet. Politik, erhverv, debat, – ja, så er det afslappende at nå om til Politikens "Bagside". Den 7.10.88 er der et billede af en glad restauratør Hans Beck Thomsen med to unge kokke fra Henne Kirkeby Kro, som begge har fået præmiepladser ved årets Buko-konkurrence. Ca. 100 danske kokke havde indsendt forslag hvoraf de 10 bedste blev udvalgt, og indsenderne inviteret til at dyste om præmiepladserne. 1. præmien blev vundet af Preben Madsen, med en Svampetortellini, hvori han havde anvendt ikke mindre end 3 forskellige slags svampe. Det kunne jeg ikke stå for og ringede til restauratør Hans Beck Thomsen, hvorefter jeg fik kontakt med Preben Madsen. Det var som jeg havde gættet: Preben Madsen kendte ikke vores forening og kendte ikke svampe i naturen, men var meget interesseret i at lave retter med svampe. Han ville derfor gerne være foreningen behjælpelig og levere opskrifter til fire kommende numre af SVAMPE. De første bringes her, bl.a. vinderopskriften.

Men allerførst en præsentation af Preben Madsen

Kok Preben Madsen i aktivitet ved gryderne i Allindelille Skole. Foto Ole Søndergaard.

Udlært på Hovborg Kro (på den jyske hede) i 1981. 1982-84 på Hotel Olympic, Esbjerg.

1985 på Cafe Pakhuset, Esbjerg.

Fra 1986 på Henne Kirkeby Kro om sommeren og på Plaza Hotel i København om vinteren.

Har deltaget i 4 Buko-koncurrencer med præmieplaceringer hver gang, henholdsvis nr. 3, nr. 4, nr. 2 og nu sidst som nr. 1 i 1988. De tre sidste år blev der anvendt svampe i opskrifterne nemlig Svampeterrine med røgede brisler, Kantarellfarseret ungdue med unge grøntsager og nu sidst Svampetortellini med foie gras fløde.

"Kokketur" til Allindelille Skole

Preben Madsen, som har givet os nogle af sine bedste svampeopskrifter, tilbød også foreningen, at han ville komme og lave mad af de fundne svampe, hvis foreningen ville arrangere en svampetur med efterfølgende adgang til et skolekøkken e.l. Det blev til en uforglemmelig dag for alle deltagerne den 8. oktober. Ekskursionen om formiddagen gik til Store Bøgeskov ved Gyrstinge Sø, og om eftermiddagen havde vi hyggeligt "svampe-samvær" i Allindelille Skole.

Vi havde rigtig mange, gode spisesvampe at lave mad af. Ikke fordi der på ekskursionen blev fundet særlig mange spisesvampe, men en del af deltagerne havde medbragt spisesvampe, ligesom Landbohøjskolens Forsøgsgård, "Højbakkegård", velvilligt havde bidraget med såvel champignoner som Østershatte og Paryk-Blækhatte. Kokken fremtryllede de dejligste retter, medens alle hjalp til med rensning af svampe, udrulning af butterdej, borddækning og opbygning af en fin svampeudstilling med navne på hver art.

Nogle af skolens lærere deltog, og dagen efter var der arrangeret tema-dag for børnene, som fik vores svampeudstilling gennemgået. Skolen havde hele mandagen genlydt af glade børnestemmer, og det havde vist sig, at der endog var nogle, der kendte lidt til svampe og kunne fortælle om findesteder og små svampeoplevelser. Skolen har bedt foreningen om at komme igen næste år, da alle havde været glade for arrangementet. – Tak til skolen for husly!

Karen Hølund Jensen

Svampeopskrifter

ved Preben Madsen

Svampetortellini med foie gras fløde

200 g kantareller
200 g Karl Johan svampe
200 g østershatte
200 g Buko Flødeost
100 g smør
250 g pastamel
2 æggeblommer
1 æg
2 spsk olivenolie
1 dl kraftig hønsefond
1 cl cognac
75 g foie gras
2 dl fløde
lidt maizena
salt, peber
300 g spinat
kørvel til pynt

Pastadej

Bland mel, æggeblomme, æg, 1 spsk olie, salt og evt. lidt vand til en dej og lad den hvile i 20 min. Tag de pæneste og største svampe fra. Hak resten med en kniv og sauter dem i halvdelen af smørret. Bland flødeosten i og lad det dampe godt igennem. Smag til med salt og peber. Rul dejen ud og stik den ud i runde plader. Læg svampefyldet på, pensel med æggeblomme og form dem til tortellini. Koges i vand med olie i ca. 3 min. Til saucen koges hønsefonden med fløde, jævnes med maizena, tilsættes foie gras

De færdige svampetortellini med foie gras fløde – Vær's'go' og spis.

og cognac, blendes og smages til med salt og peber. Ved serveringen dampes spinaten i smør få min. og anrettes på tallerkenerne. Tortellinierne anrettes herpå og maskeres med saucen. De flotte svampe ristes og fordeles på tallerkenerne. Pyntes med kørvel.

Morkelfarseret unghanebryst

2 unghaner á 1400 g (evt. poularder)
12 morkler
1 dl piskefløde
1 æggehvite
salt og peber
100 g smør
1 stilk blegselleri
1 lille porre
2 kviste estragon
Friske grøntsager

Skær lårene og brystkødet af unghanerne. Kog skrogenerne med selleri og porre til fond. Brun brystkødet af og afkøl det. Hak kødet fra lårene og blend det med salt og peber. Tilsæt æggehviten og fløden. Tilsidst tilsættes de hakkede morkler. Farsen smøres på brystfileterne, og de lægges i et ovnfast fad. Tilsæt 1 dl af fonden. Resten af fonden koges ind til det har en god smag, jævnes med lidt maizena. Grøntsager og evt. kartofler gøres klar. Alt dette kan gøres i god tid.

Lige før servering sættes unghanebrystene i ovnen ca. 20 min. serveres med saucen og grøntsagerne.

Fyldte bagte svampe

8 store svampe
150 g revet 45% ost
150 g smør
100 g solsikkekerner
2 spsk hakkede krydderurter (evt. kørvel)
salt og peber

Alt på nær svampene røres sammen. Svampene befries for stilkene og lægges på "hovedet". Herpå lægges fyldet, og de bages ca. 20 min ved 200°C. Kan serveres selvstændigt med salat eller som tilbehør til hovedretten.

Stålblå Rødblåd*(Entoloma nitidum* QuéL.)

Stålblå Rødblåd er med sine blå farver en meget smuk svamp. Blå farver træffes ellers især hos rødblade tilhørende underslægt *Leptonia* (blåhat), men også i underslægt *Entoloma* findes der tre "blå" arter. Disse skal omtales nærmere her. Modsat *Leptonia*-arterne har de rødblade, der tilhører underslægt *Entoloma*, en glat hatoverflade, der godt kan være lidt rynket eller fint indvokset radiærfibret, men den er aldrig skellet som i *Leptonia*.

Stålblå Rødblåd er ikke nogen almindelig svamp i Danmark, men den kendes dog fra alle dele af landet. Alene i 1989 har jeg kendskab til fund af den fra 6 lokaliteter i Jylland, og den må på den baggrund siges at have haft et godt år. Den vokser i skove, fortrinsvis i løvskove på ret mager bund. De danske fund er fortrinsvis gjort under eg (*Quercus*), bøg (*Fagus*), birk (*Betula*) og gran (*Picea*).

Hatten er 2-4,5 cm bred, mørkt gråblå, undertiden næsten sort, og den er ikke gennemskinnelig stribet over lamellerne. Lamellerne er middeltætte, fra begyndelsen blege men efterhånden som svampen er udvokset, bliver de laksefarvede. Stokken er 30-85 x 2,5-7 mm, cylindrisk eller tilspidset nedefter, den er blå som hatten og tydeligt længdefibret. Lugten er svag, evt. en smule melagtig.

Jan Vesterholt

***Entoloma bloxamii* (Berk. & Br.) Sacc.**

Entoloma bloxamii står nær Stålblå Rødblåd, men den afviger på flere karakterer: Den vokser kun på overdrev, den er væsentligt kraftigere, farven på hatten hos ældre eksemplarer er mere urent blå, lamellerne er meget tættere, og lugten er udpræget melagtig. Desuden har jeg på min egen indsamling noteret, at hatten er tydeligt radiærrynket og at den øverste del af stokken er opsprukket-længdefuret, og disse karakterer har jeg aldrig set hos Stålblå Rødblåd.

Hatten er 3-6,5 cm bred, klokkeformet til udbredt med pukkel, omkring denne pukkel er den noget radiært rynket; farven er overvejende gråblå, men mod randen har jeg kunnet konstatere en tydelig rødlig nuance i det blågrå; ifølge Noordeloos (1988) skal den med alderen ofte blive mere brunlig. Lamellerne er meget tætte, fra begyndelsen er de hvide, men

efterhånden som sporerne modnes, bliver de laksefarvede. Stokken er 40-65 x 6-21 mm, den er bredest nær hatten, derunder er den udpræget tilspidset, i den øverste del er den længdefuret, farven er gråblå, men mod basis ofte hvidlig. Lugten er tydeligt melagtig.

Tidligere har navnet *Entoloma madidum* været anvendt om denne art, men ældre danske angivelser af *Rhodophyllus madidus* – som f.eks. hos Christiansen (1970) – må henføres til Stålblå Rødblåd, da det drejer sig om fund af skovboende svampe med mere slank stok.

Arten er ikke tidligere fundet i Danmark. Den stod på et hedeagtigt overdrev blandt eksemplarer af Rødmende Vokshat (*Hygrocybe ovina*). Lokaliteten er endvidere den bedste blåhatte-lokalitet, jeg kender (19 forskellige arter af *Leptonia* fundet indenfor en 11 dage i juli 1988!), og der er god grund til at tro, at det er en svamp, der stiller store krav til voksestedet, og som derfor kan betragtes som en indikator for særligt værdifulde overdrevslokaliteter.

Materiale

V-Jyll.: Tågelund V for Egtved, 20.10.1989, J. Vesterholt (JV89-1132).

Jan Vesterholt

Blåpoleret Rødblåd*(Entoloma caeruleopolitum* Noordel. & Brandt-Pedersen)

Den tredje art i denne gruppe afviger fra de to ovennævnte ved sin poleret-glatte, ikke længdefibrede stok. Desuden synes de blå farver på hatten at forsvinde ganske hurtigt hos denne art, og de er slet ikke omtalt på det sted, hvor hatten oprindeligt er beskrevet (Noordeloos 1984). Her betegnes hatten kun som havende violetbrune, purpurbrune eller porfybrune farver. Den illustrerede indsamling, er gjort på typelokaliteten, som Thomas Brandt-Pedersen – medopstiller af arten – har været så venlig at vise mig. På 1986-indsamlingen er de blå farver ganske tydelige.

Hatten er 10-25 mm bred, afladet med let nedtrykt midte, først er den mørkt blå, men siden bliver den brun, den er hygrofan og utydeligt gennemskinnelig stribet nær randen i fugtig tilstand. Lamellerne er fra begyndelsen grå. Stokken er 15-60 x 2-5 mm, cylindrisk, blå og med poleret-glat overflade.

De blå rødblad-arter tilhørende underslægt *Entoloma*. a: Stålblå Rødblad (*Entoloma nitidum*), JV89-1013. b: *Entoloma bloxamii*, JV89-1132. c: Blåpoleret Rødblad (*Entoloma caeruleopolitum*), JV85-811. Akvareller Jan Vesterholt.

Daddelbrun Vokshat (*Hygrocybe spadicea*). Sverige, Medelpad, Vigge, 2.IX.1989. Foto Sigvard Svensson.

Lugten er ubetydelig.

Blåpoleret Rødblad synes at foretrække mager bund, gerne i eller nær granplantager. Den er ikke almindelig, men næppe heller så sjælden, som nedenstående materialeliste kunne antyde.

Materiale

Ø-Jyll.: Salten Ådal, v. Engetved, 2.10.1985, T. Brandt-Pedersen (C); Høvid Skov, 18.10.1982, T. Brandt-Pedersen (BP82-268)(C, holotypus); Ibid., 22.9.1984, T. Brandt-Pedersen (BP84-7); Ibid., 4.10.1986, J. Vesterholt, B. Svenningsen & J. Mårbjerg (JV86-811); Addit Skov, 22.10.1982, H. Knudsen (C); Velling Skov v. Kannikebjerg, 19.10.1982, T. Brandt-Pedersen (BP82-297)(C) – NØ-Sjælland.: Særløse Overdrev, 2.10.1982, S. Klug-Andersen (C) – Falster: Bøtø Plt., 23.10.1986, E. Rald (herb. E. Rald.)

Jan Vesterholt

Daddelbrun Vokshat

(*Hygrocybe spadicea* (Scop.: Fr.) P. Karst)

Nordvest for Svendborg ligger et markant randmørænelandskab, som rummer et af de få veludviklede overdrev, der er tilbage på Fyn. Lokaliteten, Rødme Svinehaver, er fredet og har i en del år været kendt som et godt sted for sjældne overdrevssvampe, f.eks. kan det nævnes at Knaldrød Vokshat (*Hygrocybe splendidissima*), der ellers ikke er kendt fra Fyn, forekommer i ualmindelig store mængder.

Den 18.10.1989 besøgte jeg Rødme Svinehaver og fandt 2 eksemplarer af Daddelbrun Vokshat, en af

Danmarks sjældneste vokshatte, der ellers kun er kendt fra 2 nordjyske lokaliteter (se Boertmann 1987). Daddelbrun Vokshat er kendetegnet ved at have en mørkt daddelbrun hat, der står i markant kontrast til resten af svampen, der i alle dele er lysende gul. Af statur minder den med sin spidst kegleformede hat meget om Kegle-Vokshat (*H. conica*) eller Spidspuklet Vokshat (*H. persistens*). Forveksling med andre svampe forekommer usandsynlig; Frost-Sneglehat (*Hygrophorus hypothejus*) kan ligne en smule, men er stærkt slimet på hat og stok og vokser under fyrretræer. Vellignende illustrationer af Daddelbrun Vokshat findes bl.a. hos Bon, Michael, Henning & Kreisel og hos Cetto.

Materiale

Fyn: Rødme Svinehaver, 18.X.1989, J. Heilmann-Clausen (JH-C 89,139).

Jacob Heilmann-Clausen

Litteratur

- Boertmann, D. 1987: Vokshatteslægten *Hygrocybe* i Danmark. – SVAMPE 15:27-48.
 Christiansen, M.P. 1970: Notes on rare or new agarics recorded in Denmark. – Friesia 9:302-312.
 Noordeloos, M.E. 1984: Studies in *Entoloma* – 10-13. – Persoonia 12:195-223.

Ekskursion til Catalonien og Pyrenæerne den 14-22/10 1989

Det hele startede meget tidligt lørdag den 14. oktober, hvor vi spændt ventede på bussen fra Malaga-ekspressen. Endelig kom den, og efter lidt pakken om fik vi alle vore pakkenelliker ombord og forberedte os på et langt døgn køretur.

Turen ned gennem Tyskland gik forholdsvis smertefrit med diverse ryge- og spisepauser. Ved midnatstid krydsede vi grænsen til Frankrig ved Mulhouse, og resten af natten bragte os ned til Nimes, hvor vi kunne sidde udendørs i lunt, solrigt vejr og spise morgenmad. Syd for Nimes lå Camarque'en og den franske middelhavskyst i skærende morgensol. I natens løb havde landskabet i sandhed skiftet karakter – fra et fugtigt, frodigt, køligt nord til et skinnende, svedent, skarpt og varmt syd med mange nøgne klipper og spor af skovbrande i makien.

Ved middagstid om søndagen ankom vi trætte og noget radbrækkede, men forventningsfulde til vores hotel i Malgrat de Mar – en lille kystby ved Middelhavet. Eftermiddagen var fri til udforskning af de

nærmeste omgivelser. Vi kunne f.eks. opleve kontrasten mellem strandpromenaden med de nye, mere eller mindre færdigbyggede turisthoteller, og primitivt drevne markedshaver med rendevanding lige bagved. Malgrat de Mar har også en ældre bydel med et netværk af retvinklede gader og en ydmyg jernbanestation med forbindelse til Barcelona, 70 km sydligere.

Ved at følge en udtørret flodseng ind i landet og tage en afstikker op mod et lidt højere liggende landskab, kom man ind i en lille dal fyldt med stene, korkeg, aleppofyr og pinje. Efter nogen søgen i dette tørre og fremmede landskab fandt vi hvad vi søgte: Ærtetrøffel (*Pisolithus tinctorius*). Vi fandt også den lille, typiske sydlige stjernebold *Astraeus hygrometricus* og en ganske uanselig savbladhat *Lentinellus omphalodes* på mosklædt jord. Det tegnede ganske lovende. Blot vi kom lidt højere op i bjergene forventede vi, at det blev fugtigt og at det ville myldre med svampe. Sådan var det imidlertid ikke! På den

Parti fra Sierra del Montseny i Catalonien. I området ligger Spaniens første nationalpark og her fandt vi turens suverænt bedste svampelokalteter.

Foto Preben Graae Sørensen

ene bjerglokaltet efter den anden viste landskabet sig meget tørt trods lovende højder. Selv oppe i 1500-2000 m højde på Pyrenæernes sydside var der trods vandløbsfyldte kløfter og dalstrøg stort set ingen svampe. Imidlertid var der mange steder storslåede udsigter og spændende blomster som ensian, efterårsblomstrende krokus og vilde alperoser (*Rhododendron*). I skovene var der ægte kastanier, som netop i denne tid kastede en overflod af frugter. Langs mange veje mødte vi jordbærtræer (*Arbutus unedo*) med smukke røde og fristende, men kedeligt smagende frugter.

Turen bød dog på enkelte svampemæssigt gode og spændende lokaliteter trods den udbredte tørke. På de højtliggende, nordvendte bjergskråninger i Sierra del Montseny mellem Santa Fè og Viladrau var såvel løv- som nåleskov ganske svamperige og spændende. Desuden var et antal snævre, nordvendte, bækfyldte bjergkløfter langs sydsiden af det for tiden udtørrede vandreservoir Panta de Susqueda ret udbytterige. Området i og omkring den botaniske have i Blanes – som blev vandet – viste sig også at være spændende. Endelig var de lave kystbjerger 5-10 km fra Middelhavet rimeligt gode, idet der nær Les Ferreries blev fundet flere kilogram Ærtetrøfler og adskillige store og meget smukke Gitterkugle (*Clathrus ruber*) på kalkrig sandjord under fyr og steneg.

I den botaniske have i Blanes blev set ildporesvampe (*Inonotus* spp.) ved foden af adskillige træarter, og der blev fundet et stort eksemplar af poresvampen Rødmende Pjalteporesvamp (*Heteroporus biennis*), Brunporesvamp (*Phaeolus schweinitzii*), champignoner, parasolhatte samt Fibret Flammehat (*Gymnopilus junonius*).

Det udtørrede vandreservoir Panta de Susqueda har tidligere været frodige, ret snævre dale. Vi kunne se rester af skel fra de gamle marker hvoraf en del faktisk atter var i brug til færgæsning. Desuden sås døde, tomme bygninger og gamle veje på den torlagte reservoirbund – et underligt spøgelseslandskab med en meget skarp grænse ved højvandslinien, hvorunder al trævækst var død og borte. I skovlandets våde, nordvendte kløfter fandtes bl.a. Elle-Netbladhat (*Paxillus filamentarius*), Skade-Blækhat (*Coprinus picaceus*), ridderhatten *Tricholoma populinum* og Rosabladet Mælkehat (*Lactarius controversus*) – en imponerende, stor mælkehat, som især er knyttet til poppel og pil. Desuden fandtes mange smukke Kastaniebrun Stilkporesvamp (*Polyporus badius*), en grålig kamfluesvamp (*Amanita argentea*) samt den på disse kanter almindelige hekseringshat *Lepista glaucocana*.

Til slut vil jeg vende tilbage til turens vel nok mest svamperige lokalitet: nationalparken Sierra del Montseny. Området kan deles op i en ret smal øvre nordvendt bøgeskovszone, der i svampeflor meget lignede vores hjemlige bøgeskove i tørre perioder. Længere nede ad bjergene var en fyrre- og stenegezone med spredte jordbærtræer og et svampeflor, som var meget anderledes end det hjemlige. Endelig i den laveste, endnu rimeligt fugtige del af bjergenes nordsider fandtes fyr, noget korkeg og douglasgran, og her var svampefloret stadig en del forskelligt fra det vante i Danmark. I bøgeskovszonen fandtes bl.a. Sodfarvet Skærmhat (*Pluteus atricapillus*), Kantarel (*Cantharellus cibarius*), Stor Trompetsvamp (*Craterellus cornucopioides*), Filtet Rørhat (*Boletus subtomentosus*), Rødsprukken R. (*B. chrysenteron*), Tåge-Tragthat (*Clitocybe nebularis*), Pile-Skælhat (*Pholiota conissans*), Purpur-Væbnerhat (*Tricholomopsis rutilans*), Grøn Fluesvamp (*Amanita phalloides*), Rød Fluesvamp (*A. muscaria*), Kuglekoldet Fluesvamp (*A. citrina*), Snyltende Posesvamp (*Volvariella surrecta*) på lig af Tåge-Tragthat samt de for os sjældne arter *Pleurotus eryngii*, Violblå Fagerhat (*Calocybe ionides*), Duftende Rødblod (*Entoloma icterinum*) og Stor Skørhat (*Russula olivacea*). På diverse løvtræsgrene fandtes *Daedalea tricolor*, der ligner en tyndkødet og rødlig udgave af vor hjemlige Teglfarvet Labyrintsvamp (*Daedalea confragosa*). En meget flot og spændende svamp fra området var den jordboende poresvamp *Albatrellus cristatus*.

Nede i fyrre-stenegezoneen sås mange meget stærkt farvede indigorørhatte, som vi desværre ikke kunne artsbestemme nøjagtigt. Her var også Bleg Rørhat (*Boletus impolitus*), Kastanie-Rørhat (*Gyroporus castaneus*) og især mange Gul Ege-Rørhat (*Leccinum crocipodium*). De typiske sydeuropæiske sneglehattearter *Hygrophorus russula* og *H. limacinus* fandtes også i pæne antal. Her var kæmpestore, ca. 25 cm høje eksemplarer af Rødmende Fluesvamp (*Amanita rubescens*) med en speciel grå hatfarve samt slørhatten *Cortinarius herculeus*, som også sås oppe i bøgeskovszonen. Nede i den deciderede nåleskovkorkegezone fandtes bl.a. stjernebolden *Trichaster melanocephala*, *Russula parazurea* og sortskællet Ridderhat (*Tricholoma atrosquamosum*)

ud over svampeoplevelser bød turen på mange smukke landskaber i efterårsfarver, catalonske småbyer rige på kulturminde og selvfølgelig Barcelona med spændende torve og handelsstrøg garneret med Gaudis fantastiske bygningsværker. Alt i alt en vellykket og alsidig tur.

Susanne Klug Andersen

Svampeoplevelser i Budapest

Hanne Werner

Nordre Strandvej 86 C, 3000 Helsingør

Torvehallen

Da jeg i september var i Budapest, besøgte jeg flere gange den store torvehal ved Szabadzag-broen over Donau. Her sælges frugt og grønsager, fisk og kød fra hundreder af boder. I den ene ende af hallen sælges vilde svampe fra to lange borde, og en svampeinspektør holder øje med, hvad der sælges, og hjælper samtidig folk med at sortere deres private høst.

Udbuddet af svampe vekslede fra dag til dag. Det var parasolhattetid, og der var også hver dag flere dynger af rørhatte: Brunstokket Rørhat (*Boletus badius*), Spiselig Rørhat (*B. edulis*) og flere slags birkerørhatte (*Leccinum* sp.). Der var ofte gulnende og rødme champignoner, hver slags i sin egen bunke, altid med et certifikat fra inspektøren liggende på toppen. Der var også Almindelig Kantarel (*Cantharellus cibarius*), Tragtkantarel (*C. tubaeformis*), Østershat (*Pleurotus ostreatus*) og lidt Grå eller Jordfarvet Ridderhat (*Tricholoma portentosum* eller *terreum*).

En dag var der Kejser-Fluesvamp (*Amanita caesaria*). Dem kendte jeg kun fra bøger, men der var ingen tvivl om, at disse flotte rødorange fluesvampe med stærkt gule lameller og gul stok var de berømte Kejser-Fluesvampe – og de var også lige så dyre som kantarellerne. Jeg købte en enkelt Kejser-Fluesvamp, hvor hatten endnu bar rester af det hvide svøb, og hvor den gule stok havde hvid "fodpose" og gul ring. Den var stor, fast og uden spor af orm eller gnav. Jeg tog den med om aftenen til en reception, og der priste mine ungarske kolleger den som en herlig spisesvamp, hvorpå de brækkede den i stykker og spiste den rå. Jeg nåede selv at få et stykke. Det smagte mildt og godt.

Svampekontrollen

Der var altid trængsel omkring svampeinspektøren. Nogle folk stod i kø med kurve fulde af svampe. Andre så bare på, mens inspektøren betragtede, skrabede i og snuste til svampene og gav lange kommentarer på ungarsk, som jeg desværre ikke forstod. Men folk omkring lyttede intenst og nikkede alvorligt, gøs eller smilede alt efter om svampene røg i affaldstønden, blev lagt frem med røde advarselsskilte eller blev lagt godkendte tilbage i kurven.

De svampesamlere, der bad om det, fik certifikat. Det var oftest på større portioner af svampe. Certifikatet var en lap papir, som fik stempel og en påtegning af inspektøren. Flere svampesamlere gik derpå over til de to lange borde og afsatte svampene til videresalg. Certifikatet blev så lagt øverst i bunken. Det var tilsyneladende gratis at få sine svampe kontrolleret og at få certifikat.

Den første inspektør jeg så, var en mager, kittelklædt mand. Han sad nær ved salgsbordene bag et stort bord, hvor der lå udstillet friske svampe med navneskilte i røde og grønne farver, alt efter om det var giftige eller spiselige svampe. Grøn Fluesvamp (*Amanita phalloides*) lå i et glasbur, et gammelt akvarium uden vand i. Mens jeg stod og så på, fandt inspektøren flere Grønne Fluesvampe i folks kurve, og de blev demonstrativt lagt over i glasburet.

Den anden inspektør så jeg en lørdag, hvor den første måske havde fri. Det var en yngre kvinde, som holdt til i et aflukke bag salgsbordene. Døren til aflukket stod åben, så jeg kunne følge med i, hvad der skete indenfor.

Der kom et yngre par med en stor portion champignoner, og inspektøren lugtede til hver enkelt svamp, af og til efter at have gnedet lidt på hat og stok med sin kniv. Den ene svamp efter den anden røg i affaldstønden. Det var åbenbart Karbol-Champignoner (*Agaricus xanthoderma*). Parret gik tomhændet bort.

En gammel kone havde to tøjknytter fulde af Stor Parasolhat (*Macrolepiota procera*), og de blev alle godkendt. To drenge kom med en bæreposse fuld af mange forskellige svampe. De fik kun lov til at tage nogle rørhatte og støvbolde med sig hjem, resten gik i affaldstønden.

Lidt nede i køen stod en stolt herre og viste os alle sine smukke, rengjorte svampe, som jeg ikke syntes jeg kendte. De var mørkegule med nedløbende lameller, men var bestemt ikke Kantareller, selvom det var, hvad de nærmest lignede. Jeg spurgte, hvad det var, og han sagde "Roka-Gomba", hvilket ikke gjorde mig klogere, selvom jeg vidste, at Gomba betyder svamp. Med store armbevægelser gjorde han mig forståeligt, at de var meget velsmagende, så jeg ventede spændt på, at det blev hans tur hos inspek-

tøren. Men hun så bare bedrøvet på den ivrige mand og pegede op på en plakat med giftige svampe. Nu kunne jeg huske dem fra min tyske svampebog, hvor de kaldes Ölbaumtrichterling (*Omphalotus olearius*). De vokser på oliventræer i Sydeuropa og er meget giftige. Og lamellerne lyser i mørke! Jeg ville gerne have haft et par af svampene med hjem og set dem lyse på mit natbord. Men alle blev fejlet i affaldstønden undtagen én, der blev lagt til side sammen med andre repræsentanter for giftige svampe fundet i folks kurve den dag. Den stakkels mand så hverken til højre eller venstre, da han gik med sin tomme kurv. Jeg fandt senere ud af, at Roka-Gomba betyder Almindelig Kantarel.

Sådan blev det ved i timevis. Inspektøren tørrede bordet af men en karklud mellem hver kunde og måtte også af og til vaske hænder, men ellers arbejdede hun uden stop. Jeg prøvede at tale med hende, men vi fandt intet fælles sprog. Så gav jeg hende den pose kaffe, jeg havde tiltænkt mine ungarske kolleger, og jeg fik et stort smil igen, før hun fortsatte med den næste i køen.

(Svampekontrollen i Budapest er tidligere omtalt af Peter Johansen i SVAMPE 12, 1985).

Svampetextiler

På en busudflugt kom jeg til at sidde ved siden af en irsk farmer. Han fortalte, at han dagen før havde set nogle ruskindslignende ting, der var lavet af svampe.

Han havde været ude for at finde en gave at tage med hjem til sin kone. I en forretning i en lille gade ved Matthiaskirken havde han fundet en taske af noget, han troede var ruskind. Men de fortalte ham i forretningen, at tasken var lavet af tørrede svampe, og det havde han så også kunnet lugte. Under tasken havde der ligget nogle bordløbere af svampematerialet.

Han havde opgivet at købe tasken, fordi den var så speciel, og fordi hans kone var så kritisk, at hun sjældent brød sig om, hvad han forærede hende. Så den var nok stadig til salg.

Da busturen var forbi, hoppede jeg ind i en taxa og kørte op til Matthias-kirken, som ligger højt på Donaus vestbred med udsigt over byen. Jeg fandt snart forretningen, der var kendetegnet ved at ligge ved siden af en anden forretning, der solgte jagttrofæer.

På en hylde stod tasken. Den var af et lysebrunt, ruskindsaagtigt stof og var dekoreret med mørkebrune stykker af samme slags stof. Nogle stykker var klippet ud som egeblade og præget, så bladribberne trådte frem. Den lugtede ikke af noget.

Ved siden af tasken stod et par kasketter af svampestof, og de var dekoreret med udklippede hjorte og grantræer. Jeg prøvede dem. De var for små. En ældre tysk dame, der kom ind i butikken og så mig, fortalte at hun havde fået en sådan kasket som barn og havde brugt den, indtil den en dag i regnvejr blev for blød og alt for stor.

Under tasken lå en stak servietter eller bordløbere af svampestof. De var cirkelrunde eller ovale, 20-50 cm i tværsnit. De var alle pyntet med påklistede blade, blomster og kviste klippet ud af svampestof i forskellige brune nuancer. Stoffet var 1-3 mm tyk, oftest blødt som handskeskind, men af og til stivere.

Butiksindehaveren fortalte, at tingene stammede fra det sydlige Ungarn, hvor man fremstillede dem af træboende svampe, der i højtliggende områder kunne blive meget store. Svampene blev skåret ud i skiver, varmet og bearbejdet. Mere kunne hun ikke fortælle om svampene eller processen. Hun kunne heller ikke give mig en adresse, jeg kunne skrive til for at høre mere, for de der solgte hende tingene, bragte dem til hendes dør og holdt sig anonyme af

Taske lavet af det udbankede kød af Tøndersvamp (*Fomes fomentarius*). Foto Kurt Werner.

frygt for skatte- og andre myndigheder.

Jeg købte tasken, en kasket og nogle bordløbere. Jeg fik besked på ikke at folde bordløberne, for så kunne de revne.

Jeg vidste, at jeg havde set kasketten på et fotografi i en svampebog. Da jeg kom hjem, fandt jeg billedet i Ryman & Holmåsen "Svamper" under Fnösk-ticka, på dansk Tøndersvamp (*Fomes fomentarius*). Det var en kasket fra Rumænien og mage til min fra Ungarn.

En nærmere beskrivelse af fremstillingen og anvendelsen af svampetextiler findes i SVAMPE 3, 1981. Her fortæller J.V. Brøndegaard, hvordan man i Mellem- og Østeuropa tidligere fremstillede huer (med jagtsceener), tøfler, veste, kapper, mapper, bord-

løbere m.v. pyntet med blade og frugter altsammen af svampestof. Stoffet fremstilledes af Tøndersvamp, der blev oplødt i vand. Herefter fjernede man den øvre hårde bark og det nedre porelag. Det gulbrune, bløde midterlag lagdes et par uger i askelud og blev derpå vasket grundigt. Med en kølle bankedes materialet ud, og det kunne herved strækkes, så det blev 10 gange så stort, og tyndt og smidigt som ruskind. Lette huer og hatte blev presset eller slået i facon over en træskabelon. Denne produktion var en omfattende hjemmeindustri, som efter første verdenskrig dog næsten hørte op på grund af svigtende efterspørgsel.

Det er interessant, at den gamle tradition stadig lever i Ungarn.

Hekseringstur nr. 200!

Sankt Hans dag 1989 fejrede Hekseringen sit enestående jubilæum med en svampe- og skovtur. Man samlede ved grillpladsen ved Grønnekilde i Gribskov, hvor den medbragte grillmad blev tilberedt og nydt sammen med en god flaske vin samt de fundne svampe. Mange var mødt op for at hylde initiativtageren og lederen af turene, Børge Rønne, som her ses sammen med nogle af Hekseringens veteraner.

Foto Sture Lisager Sørensen.

Ekstraordinær generalforsamling 6. november 1989.

Karen Hølund blev valgt som dirigent efter forslag fra formanden Hjørdis Hall Andersen. Dirigenten konstaterede at generalforsamlingen var lovligt indkaldt. På dagsordenen var anden behandling af det forslag til nye vedtægter som var vedtaget på den ordinære generalforsamling i foråret.

Ved afstemningen var der 36 stemmer for forslaget, ingen stemmer imod og 1 der undlod at stemme. Dirigenten erklærede herefter de nye regler for endeligt vedtaget.

Preben Graae Sørensen

Diplomtagere 1989

Følgende personer har bestået diplomprøven i svampekundskab i 1989:

Edith Jensen, Værløse
Jørgen Vasehus Madsen, Allerød
Jens Thiberg, Farum
Klavs Jacobsen, Rødvig, Stevns
Erling Faurholdt, Rødovre
Margit E. Kjeldsen, Stubbekøbing
Svend Erik Olsen, Køge
Karen Kamp, København Ø
Flemming Pedersen, Humlebæk
Nina Faarbæk, Charlottenlund
Lone Windrup, Frederiksberg
Peder Hjort Jensen, Valby
Peter Olesen, Frederiksberg

Foreningen ønsker diplomtagerne tillykke!

Indholdsfortegnelse

- 1 Vårmusseron - med forsigtighed?
Hans Folkmar & Poul Printz
- 6 Sæsonens art: Sortbæger (*Pseudoplectania nigrella*)
Jens H. Petersen
- 7 Anmeldelse (»Färga garn med svamp«)
- 8 Anders Munk (1922-1989)
Thomas Læssøe
- 10 »Sinjora Tubfungo« eller?
Lars Kromann Jensen
- 11 Nye bøger til svampedyrkere
Flemming Rune
- 14 Rødblåd-underslægten *Leptonia* (Blåhat) i Danmark og på Færøerne
Jan Vesterholt & Thomas Brandt-Pedersen
- 33 Vintersvampe
Aksel Jørgensen
- 34 Landsdelsrapporter
- 38 Anmeldelser (»Cortinarius, Flora Photographica«, »Flore analytique des Cortinaires«)
- 39 Spændende retter med svampe
Karen Hølund
- 40 Svampeopskrifter
Preben Madsen
- 41 Usædvanlige danske svampefund
Redaktion: Jan Vesterholt
- 44 Ekskursion til Catalonien og Pyrenæerne den 14-22/10 1989
Susanne Klug Andersen
- 46 Svampeoplevelser i Budapest
Hanne Werner
- 48 Hekseringstur nr. 200!
- 48 Ekstraordinær generalforsamling 6/11 1989
- 48 Diplomtagere 1989

Forsidebillede:

Rusporret Blækhat (*Coprinus silvaticus*). Jægersborg Dyrehave.

Foto Arne Schnack.

SVAMPE ²¹/₁₉₉₀